

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Kaur Kadaja

EESTI PÕLLUMAJANDUSSEKTORIS ALUSTAVATE ETTEVÕTETE TURUTÕKKED
TERAVILJAKASVATUSES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: kaasprofessor Diana Eerma

Tartu 2026

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1. Turutõkked teraviljakasvatuses.....	7
1.1. Turutõkete olemus ning teoreetiline käsitus	7
1.2. Varasemad uuringud teraviljakasvatuse turutõketest	12
2. Alustav ettevõtte Eesti teraviljakasvatuses	19
2.1. Teraviljakasvatuse roll Eesti põllumajandussektoris	19
2.2. Andmete kirjeldus ning meetodika valik	26
2.3. Eesti teraviljakasvatuses ettevõtlusega alustamine	31
Kokkuvõtte.....	41
Viidatud allikad.....	43
LISA 1	49
Summary	55

Sissejuhatus

Põllumajandussektoril on Eesti majanduses olnud kauaaegne roll. Sektor on ajalooliselt täitnud ning täidab tänaseni rolli nii riigi eelarves, tööhõives ja toidujulgeoleku eest hoolt kandmises. Põllumajandusega seotuid leidub üle Eesti. Eestis on 2025. aasta seisuga kasutatavat põllumajandusmaad 983 447 hektarit, mis moodustab ligikaudu 23% ehk ligi veerandi kogu Eesti maismaast (*Põllumajandus | Statistikaamet, 2025*). Nimetatud kasutatavast põllumajandusmaast ligikaudu kolmandik on kasutusel teravilja kasvatuses. Põllumajandussektori kogutoodangu väärtuseks oli 2023. aastal 1,3 miljardit eurot, millest 39% moodustas taimekasvatus. (*PM54, s.a.; Regionaal- ja Põllumajandusministeerium avaldas ülevaate põllumajandusest, kalandusest, maaelust ja toiduainetetööstusest 2023. aastal | PRIA, s.a.*) Taimekasvatusele on Eesti põllumajanduses oluline roll ning taimekasvatuse peamiseks kultuuriks Eestis on teraviljakasvatus.

Teraviljakasvatuse haru nagu ka mitmete teiste majanduslike tegevusvaldkondade alustalaks on edukas ning tugeva konkurentsiga ettevõtluskeskkond, kus ettevõtete vaheline konkurents aitab panustada sektori laiemasse arengusse. Efektivsema majandusliku toimimise huvides on oluline, et võimalikult võrdväärne konkurentsivõimalus säiliks ka alustavatel ettevõtjatel. Põllumajandusega üldisemalt, aga ka teraviljakasvatusega tegelevate ettevõtjate jaoks on alustamine ning pinnal püsimine muutunud keerulisemaks. Statistikaameti juhtivanalüütik Eve Valdvee on 2021. aasta põllumajandusloenduse põhjal selgitanud, et 84% Eestis põllumajandustoodangust tuleb 1300 Eesti suurima põllumajandustootja kaudu (*Eesti põllumajandustootmine koondub suurettevõtetesse | Statistikaamet, s.a.*). Tegevus on koondumas suurettevõtete kätte. Alustavatest ettevõtetest aga sõltub paljuski sektori jätkusuutlikkus ning edasine areng. Väikeettevõtete kadumine maapiirkondades tähendab ääremaastumise tugevnemist ning Eesti regionaalne ebavõrdsus jätkab kasvamist.

Tänane põllumajandussektor on abivajaja rollis ning sõltuvus toetustest on lähitulevikus tõusuteel. Probleemse olukorra tõttu pöördusid 2024. aastal mitmed põllumajandustootjate esindusorganisatsioonid (sh Eesti Noortalunikud MTÜ, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda ja Eestimaa Talupidajate Keskliit) ühiselt valitsuse poole palvega sektorile jõulisemalt appi tulla. Pöördumises toodi välja 2023. aasta põllumajandussektori ettevõtete tululukord. Nimelt oli tulu miinus 72 miljonit eurot, mille näol oli tegemist kehvima tulemusega alates Euroopa Liiduga ühinemisest. (Toimetus, 2024) Ka põllumajanduse ja kalanduse tulemusvaldkonna 2023. aasta aruandes on juhitud

tähelepanu asjaolule, et alates 2015. aastast ei ole põllumajandussektor ilma toetusteta jõudnud positiivse ettevõtjatuluni (Kliimaministeerium, 2024). Autor leiab, et on oluline pöörata tähelepanu alustavate ettevõtete turutõkete välja selgitamisele, et oleks võimalik valida suund kirjeldatud olukorra muutmiseks.

Varasemad uuringud ei ole autori hinnangul põhjalikumalt käsitletud teraviljakasvatusega alustava ettevõtte turutõkete olemust Eestis. Varasemalt on pööratud tähelepanu põllumajandussektori terviklikumale käekäigule uurides näiteks erinevaid tootlikkusega seotud aspekte ning pöörates kaudsemalt tähelepanu ka turutõketele, aga viimase kümne aasta jooksul ei leidu uurimust, mille keskne probleem oleks Eestis alustava teraviljakasvatusega tegeleva ettevõtte turutõkete välja selgitamine. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja peamised turutõkked Eesti teraviljakasvatusega alustavate ettevõtete jaoks Eestis. Töö eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud järgnevad uurimisülesanded:

- määratleda turutõkete mõiste;
- selgitada alustava ettevõtte turutõkete väljendumist teraviljakasvatuses;
- luua ülevaade varasematest uurimustest, mis Eesti teraviljakasvatuses ettevõtlusega alustamist käsitlevad ning uuritavat toetavad;
- selgitada Eesti teraviljakasvatuse olulisust ja senist toimimist;
- valida sobiv meetodika ning koguda vajalikud andmed uurimuse läbi viimiseks;
- analüüsida struktureeritud küsitluse tulemusi ja Eesti teraviljakasvatuses alustavate ettevõtete turutõkkeid.

Käesoleva töö koostamiseks ja struktureerimiseks on autor koostanud teoreetilise ning empiirilise osa. Teoreetilises osas toob autor välja varasema turutõkkeid selgitava teaduskirjanduse ning selgitab seeläbi töös käsitletavat turutõkete mõiste määratlust. Samuti analüüsib autor varasemate põllumajanduse ning teraviljakasvatuse valdkonnaga seonduvate uuringute tulemusi ning seal kasutatud meetodikat, mis seonduvad autori uuritava probleemiga ja hindab nende aktuaalsust ja kaalu tänases teraviljakasvatusega hõivatud sektoris.

Empiirilises osas on analüüsitud Eesti teraviljakasvatuse sektori rolli tänases Eesti majanduses, kus on tehtud esmane kirjandusepõhine analüüs sektori turutõketest. Selgitatud on teraviljakasvatuse haru osakaalu ja toimimist ning teraviljakasvatusega seonduvate riigipoolsete institutsioonide olemasolevate- ja tuleviku strateegiate programmi sisu. Töö

empiiirilise osa koostamiseks on autor läbi viinud struktureeritud küsitluse, mis kajastab nii teraviljakasvatusega tegelevas sektoris ettevõtlusega alustavate või alustamisega plaanivate inimeste turutõkkeid, aga toob esile ka juba sektoriga seotud ettevõtjate vaatepunktist olulisi takistusi tänases teraviljakasvatuse sektoris. Küsitluse koostamiseks määratles autor eelnevalt turutõkete mõiste ja teoreetilise käsitluse ning analüüsis lähemalt teraviljakasvatuse rolli kirjeldavaid üldandmeid.

Märksõnad: põllumajandus, turutõkked, väikeettevõtlus, teraviljakasvatus.

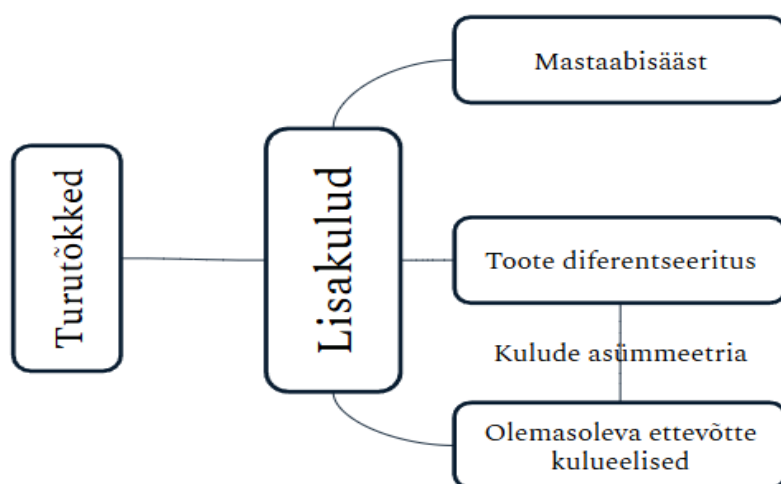
1. Turutõkkes teraviljakasvatuses

1.1. Turutõkete olemus ning teoreetiline käsitlus

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletava teemaga seotud uurimuse läbiviimiseks on oluline selgitada turutõkke mõistet ning mõistega seonduvat. Antud alapeatükis määratleb autor varasematele teoreetilistele käsitlustele toetudes turutõkete mõiste ja selgitab erinevaid majandusteadlaste käsitlusi.

Ühe esimestest teadaolevatest põhjalikumatest käsitlustest turutõketest saab omistada majandusteadlasele Joe S. Bainile, kes käsitles vastavat mõistet 1956. aastal kirjutatud raamatus “Takistused uuele konkurentsile”. Bain defineeris turutõkkesid kui kõike, mis annab olemasolevatele ettevõtetele võimaluse säilitada kõrgemat hinnataset kui uutel tulijatel, kes turule sisenemisel peavad kandma lisakulusid. Bain jagas turutõkkesid nii loomulikeks kui loodud või sihilikeks tõketeks. Üldisemalt võib Baine selgituste kohaselt turutõkkesid käsitleda kui tegureid, mis võimaldavad turul tegutsevatel ettevõtetel säilitada monopoolset turupositsiooni ning takistada uutel ettevõtetel turule sisenemast. (Heflebower, 1957)

Joe S. Bain tõi 1968. aastal kirjutatud raamatus välja kolm võimalikku lisakulusid põhjustavat tõkete. Mainitud kolmeks tõkkes on kulueelised olemasoleva ettevõtte puhul, toote diferentseeritus ja mastaabisääst (vt joonis 1).

Joonis 1. Joe S. Bain turutõkete mõiste teoreetiline käsitlus

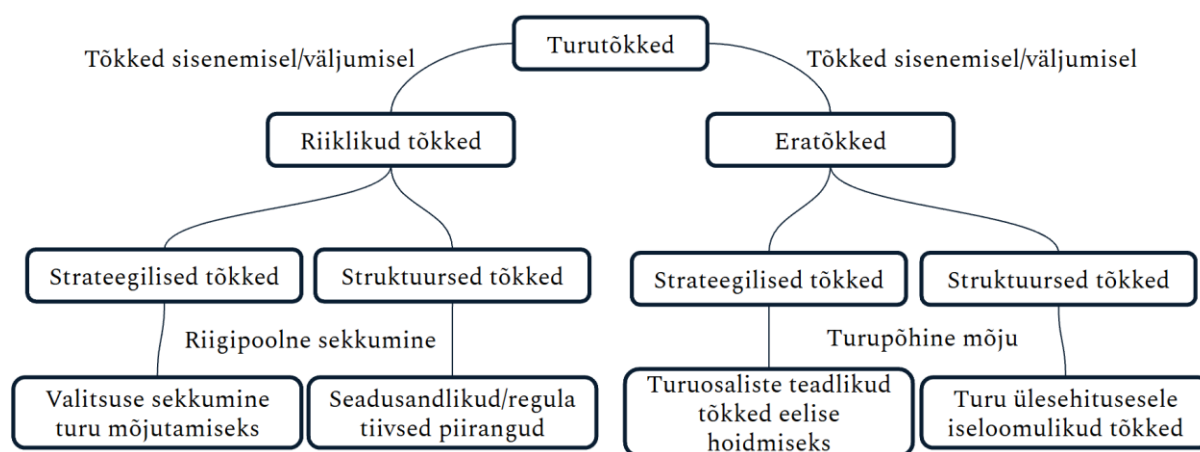
(Allikad: Autori koostatud, Heflebower, 1957 ja Nahata & Olson, 1989 põhjal)

Esimese kahe nimetatud tõkete puhul tuleneb takistus kulude asümmeetriast. Hilisemates käsitlustes on eeltoodu põhjal järeldatud, et kui turul eksisteerib piisav hulk olemasolevaid ettevõtteid, siis vastaval turul tööstustingimused ning nõudlustingimused nõuavad alustavalt

ettevõttelt niivõrd suurt mahtu, et turul alustamine tähendab turuhindade tõttu majandusliku kahju. (Nahata & Olson, 1989)

Eelnevalt mainitud kulupõhine lähenemine on omane mitmetele olulisele turutõkete käsitlusele. Turutõkete selgitamisel on olulisel kohal ka üks algsemaid turutõkete käsitlusi George Stigleri poolt, kelle definitsiooni kohaselt on turutõkete näol tegemist kuludega, mida peavad kandma turule sisenejad, aga mida juba turul olevad ettevõtted kandma ei pea. Mõlema lähenemise puhul on väärt siinkohal märkida, et turutõkete olemus on mõlema eeltoodud käsitluse puhul olulisel seoses turul olevate ettevõtete arvukusega. (Nahata & Olson, 1989) Vastavatele turutõkete kulupõhise lähenemise definitsioonidele toetub uurimuse läbiviimisel ka käesoleva töö autor.

Turutõkked saab jagada sisenemis ja -väljumistõketeks. Turutõkete olemust aitab selgitada alltoodud joonis 2. Antud bakalaureusetöös on põhjalikum rõhuasetus sisenemistõketele.

Joonis 2. Turutõkete mõiste teoreetiline käsitlus
(Allikad: Autori koostatud, Couto & Barbosa, 2020 põhjal)

Sisenemistõkked on turule sisenemist takistavad tegurid. Sisenemistõkete all võime käsitleda struktuurseid ja käitumuslikke tõkkeid. Riigipoolsete struktuursete tõkete all on silmas peetud peamiselt regulatiivseid piiranguid, millega turuosalisel peavad arvestama. Riiklikud strateegilised tõkked tulevad aga esile juhul, kui valitsus peab oluliseks turu mõjutada rakendades näiteks olukorrast tulenevalt spetsiifilist majanduspoliitikat turu suunamiseks. Kui eelnev tähendas riigi poolset sekkumist, siis eratõkete puhul on tegemist turupõhise mõjuga. Struktuursete tõkete käsitluseks siin turu iseloomust ja olemusest tulenevaid mõjutajaid, sh erinevad kulu või -suuruseelised. Strateegilised tõkked tähendavad siinkohal aga turuosalist teadlike tõkete loomist oma turupositsiooni hoidmiseks. (Couto & Barbosa,

2020) Väljumistõketeks peetakse üldjuhul turult lahkumist segavaid faktoreid.

Väljumistõketeks võib pidada näiteks kohustusi töötajate ees.

Kui alapeatükk algas Joe S. Baini ning George Stigleri käsitlesega turutõketest, siis möödunud sajandil oli järgnevalt ka teisi majandusteadlasi, kes turutõkete defineerimisse ning selgitamisse panustasid. Nende hulgas Oliver Williamson, Jean Tirole, Richard Caves, aga ka tuntud uuskeinsismi esindaja Paul Krugman, kes uuris turutõkete olemust tulenevalt geograafilistest mõjutajatest (Krugman, 1992). Williamson toetus Coase'i selgitusele, et tehingukulud on põhjus, miks ettevõtted eksisteerivad. Järgnev loogika on, et jätkusuutlikult tegutseva tootja ja tema vahetoodete tarnija vahelisi tehinguid ei saa lihtsasti asendada ümberräägitava lepingu kaudu ehk turule sisenejad ei ole võimelised nullist alustades sama kulutasemega konkureerima. (Marris, 1988) Jean Tirole on oma panuse eest turutõketega seonduva käsitlemisel saanud ka Nobeli preemia. Jean Tirole on analüüsinud olukorda, kus turgu kontrollivad vaid mõned suured ettevõtted ning aidanud selgitada kuidas vastavaid turge mõista ja reguleerida. Oma töös tõi Tirole välja kaks peamist regulatsioonide kehtestamisega seotud probleemi. Mõned suured firmad omavad mõju hindade ja kvaliteedi üle ning regulatsioone kehtestavatel võimudel puudub sageli täielik info firma tegelike kulude ja tegevuse kohta. (Tirole, 1988, 2014)

Richard Cavesi turutõkete käsitlesest pärineb mõiste „liikuvustõkked“. Caves selgitab, et mõned ettevõtted teenivad samas valdkonnas püsivalt suuremat kasumit kui teised ja seda mitte vaid tänu Baini käsitletud madalamatele kuludele vaid ka strateegiliste positsioonide tõttu, mida ei saa jäljendada. (Caves & Porter, 1977; *Caves, Richard and Ghemawat, (1992) - Identifying Mobility Barriers. Strategic Management Journal PDF | PDF, s.a.*) Selline positsioon on näiteks brändi omamine. Turutõkete mõiste kõrval on välja arenenud ka mõiste BTS (barriers to survival) ehk tõkked ellujäämisel. Kui turutõkete käsitus on tavaliselt seotud sisenemistõketega või väljumistõketega, siis BTS esindab takistusi, mis on seotud turul püsima jäämisega. (Verdin, P. J., & Williamson, P. J. (1993) Erinevaid käsitusi turutõketest on tänaseks mitmeid ja kuigi neil on üldjuhul sarnane alustala, siis mida laiemalt mõistet käsitleda, seda rohkem tuleb lähenemistes esile erinevusi ning võimalike definitsioone. Arusaadavalt peabki mõiste olema teatud määral ajas muutuv, et võimalikult täpselt selgitada kaasaegse turu toimimist.

Üks kaasaegsema turu toimimist selgitav ning turutõkkeid käsitlev lähenemine on leitav Michael E. Porteri artiklis “Viis konkurentsijõudu, mis kujundavad strateegiat”. Antud artiklis toob Michael E. Porter välja mitmed olulised tõkked (vt tabel 1).

Tabel 1. Michael E. Porteri turutõkete käsitlused

Käsitletav tõke	Selgitus
Pakkumisoolsed mastaabisäästud	Turulolijal on võrreldes sisenejaga lihtsam tootmiskahtu tõsta
Nõudlusoolsed mastaabieelised	Ostja usaldus mõjutab valmisolekut maksta
Üleminekukulud	Uue pakkuja kasutamine võib ostjale tähendada lisakulusid
Kapitalivajadus	Puuduv finantsressurss kapitali soetamiseks
Pikaaegsete tegijate eelised	Turul pikemalt tegutsemine võib tähendada ligipääsu paremale tehnoloogiale
Turustuskanalite ligipääs	Alustaja lisakulud tarbijale nähtavale olemiseks
Valitsuse regulatsioonid	Valitsuse rakendatud meetmed soosivad varasemat turul tegutsejat

(Allikas: autori koostatud, Porter, M. E. (2008) põhjal)

Esiteks selgitab Porter pakkumise poole mastaabisäästude tähtsust. Tegemist on säästudega, mis tõusevad esile, kui suuremates mahtudes tootvad ettevõtjad saavad toota madalamate ühikukuludega tulenevalt erinevatest eelistest, sh parem tehnoloogia, püsikulude jaotus rohkemate toodete peale või võimalus saada tarnijatelt paremaid tingimusi. Sellest tulenevalt on turulolijad võrreldes sisenejatega eelisseisus, sest alustaval ettevõttel on keeruline koheselt tootmiskahtu tõsta, mistõttu jäävad nad ebasoodsasse olukorda ning on oht, et nad tõrjutakse turult välja. (Porter, 2008)

Teisena on Porter välja toonud mastaabieeliste nõudluse poole. Tegemist on olukorraga, kus ostja valmisolek maksta sõltub teiste antud ettevõtte tarbijate kogusest. Valmisolek maksta tõuseb, kui ettevõtte tarbijate arv suureneb. Kliendid usaldavad või väärtustavad ettevõttega seotud võrgustikku. Tegemist on turutõkkega alustavale ettevõttele, sest piisavalt suure klientuuri leidmiseks peab alustav ettevõtte kasutama erinevaid tihtipeale esialgsete negatiivsete mõjudega meetmeid, sealhulgas näiteks kliendi huvi püüdmiseks madalama hinnaga müümist, et tulevikus suurettevõttega võrdsemale tasemele jõuda. (Porter, 2008)

Järgnevalt toob Porter välja kliendi üleminekukulud. Siinkohal on tegemist kuludega, mida peab kandma ostja, kui neil on soov vahetada pakkujat. Antud kulude täpsem olemus sõltub sektori olemusest. Tegemist võib olla tootespetsifikatsioonide muutumisest tingitud kuludega ning protsesside või infosüsteemide kohandamisest tingitud kuludega. Kui tegemist on valdkonnaga, kus kliendil on suured üleminekukulud, siis on alustaval ettevõttel oluliselt keerulisem turule siseneda. Neljas ning antud bakalaureusetöö puhul üks olulise tähtsusega turutõke on seotud kapitalivajadusega. Kui sektorisse sisenemine on piiratud suure finantsressursi puudumise tõttu kaob paljudel alustavatel ettevõtetel võimalus turul konkureerida. (Porter, 2008)

Viienda olulise tõkkena näeb Porter pikaajaste tegijate eeliseid, mis ei tulene suurusel, vaid pikaajalisest turul tegutsemisest. Nimetatud eelisteks võivad olla kvaliteedieelised tänu ligipääsule paremale tehnoloogiale või toorainetele, samuti ka parimate geograafiliste asukohtade hõivamine.

Kuues Porteri poolt välja toodud turutõke seisneb turustuskanalitele ligipääsu ebavõrdsusest ehk ettevõtte nähtavus tarbijale. Tihtipeale on alustavad ettevõtjad sunnitud kandma lisakulusid, et oma atraktiivsust tarbija ees tõsta. Mõnikord peab alustav ettevõtja kõrvaletõrjutuse tõttu leidma täiesti uusi viise ning kanaleid, et oma toodanguga tarbijani jõuda.

Viimane Porteri turutõkete valdkond, mida autor antud bakalaureusetöö teoreetilise osa koostamisel käsitleb on seotud valitsuse piirava majanduspoliitikaga. Kuigi turuosalistel enesel on suur roll turukonkurentsi kujundamisel, siis valitsustel on mitmed otsesed ja kaudsed viisid mõjutada kogu turgu tervikuna ning kõiki turul tegutsevaid suuremaid ja väiksemaid ettevõtteid. Kuigi üldjuhul on valitsuse huvides sektoris kõrge konkurentsi hoidmine, siis rakendatud on ka meetmeid, mis tekitavad suuremat kahju turule sisenejale kui juba turul olijale. Näiteks saab rakendada mitmeid keskkonnaga seotud regulatsioone, millest tingitud mastaabisäästu vajadus puudutab just turule äsja sisenenud ettevõtteid. (Porter, 2008)

Tänaseks on esindatud mitmed erinevad turutõkete käsitlused ning kuigi alustala on eelnimetatud lähenemistel sarnane, siis valguvad majandusteadlaste definitsioonid päris laiali. Definitsiooni suhtes üksmeelsuse puudumisele viitas ka Harold Demsetz oma 1982 aasta kirjutises „Tõkked sisenemisel“ (Demsetz, 1982). Eeltoodud turutõkete raamistik eeskätt Porteri poolsete lähenemistega aitab autoril antud bakalaureusetöö raames edasiselt määratleda turutõkete mõiste ning turgu mõjutavad faktorid.

1.2. Varasemad uuringud teraviljakasvatuse turutõketest

Järgnevas alapeatükis lisab autor eelnevalt toodud turutõketele täiendavad käsitlused, mis teraviljakasvatuses alustava ettevõtte tegevusele potentsiaalselt mõju avaldavad. Seejärel selgitab autor varasemate teraviljakasvatuse valdkonna turutõketega seotud uurimustes avalduvaid turutõkete käsitlusi ning kasutatud uurimismeetodeid. Teraviljakasvatuse turutõkkeit otse käsitlevat uurimust autoril leida ei õnnestunud, seega autorile teadaolevalt vastavat uuringut varasemalt koostatud ei ole. Seetõttu on fookust laiendatud põllumajandussektori turutõkkeit laiemale käsitlevatele uurimustele ning teistele Eesti sektoritele keskendunud turutõketega seotud uurimustele.

Teraviljakasvatuses alustaval ettevõttel on oht olla mõjutatud mitmetest eelnimetatud turutõketest. Järgnevalt on autor toonud välja täiendavad turutõkete käsitlused, mis on teraviljakasvatuse valdkonna turutõkete välja selgitamisel asjakohased. Turutõkete käsitlused on kajastatud Tabelis 2.

Tabel 2. Teraviljakasvatuse valdkonnas olulist rolli mängivad turutõkete käsitlused

Autorid, aasta	Turutõkete käsitlus
Needham (1976), Smiley ja Ravid (1983)	Hindade mõjutamine
Scherer (1970)	Juurdepääs strateegilistele ressurssidele
Baumol ja Willig (1981) (Allikas: autori koostatud, (Karakaya & Stahl, 1989) põhjal)	Pöördumatud kulud

Eelnevatele selgitustele on lisandunud on hindade mõjutamine, juurdepääs strateegilistele ressurssidele ja pöördumatud kulud. Hindade mõjutamine tähendab suuremate ettevõtete potentsiaalset võimalust väiksemaid sisenevaid ettevõtteid hindade mõjutamise kaudu survestada muutes väiksema ettevõtte tegevuse kahjumlikuks (Karakaya & Stahl, 1989). Strateegiliste ressurssidena mõistetakse antud turutõkete käsitluses juurdepääsu toorainetele (Karakaya & Stahl, 1989). Teraviljakasvatuses on autor siin peamiselt silmas pidanud haritavat maad või odavamalt ligipääsu seemnetele või väetistele. Pöördumatud kulud on teraviljakasvatuses seotud kapitalivajaduse ning väljumistõketega. Alustav ettevõtja peab riskima erinevate põllumajanduse kaalukate investeeringutega ning turult lahkudes ei saa ettevõtja sisenemisel panustatu tagasi saamises kindel olla.

Teraviljakasvatusega tegelevas sektoris on asjakohane käsitleda nii strateegilisi tõkkeit kui struktuurseid tõkkeit ning samuti nende esinemist nii riiklikul kui eratasandil.

Näiteks on Eestis võrdlemisi ranged keskkonnanõuded, mis võivad suunata ettevõtete tegevust ning mille suunitlusel võib ettevõtete sissetulek olla mõjutatud. Eelmainitud nõudeid arvestatakse ka toetuste jagamisel, mis on stiimuliks nõuetest kinni pidama. Samas aga ei soosi jagatavad toetused alati konkurentsi ja seega võib väikeettevõtja kasum olla piiratud, kuid samas jääb puudu ka toetusest.

Ettevõtteid eristab ka tehnoloogiline võimekus ja sellega seotud võimalused. Teraviljakasvatuse sektoris alustamine nõuab väikeettevõttelt kulukaid investeeringuid ning ka peale kapitali soetamist on väikeettevõtted võrreldes suurettevõtetega kehvemas seisus. Samuti liigub põllumajandus järjest rohkem automatiseerituse suunas ning suurettevõtetel on võimalus arengu vilju igapäevases tootmises suuremas mastaabis rakendada. Lisaks on suurettevõtetel võimalus strateegiliste eratõkete alla liigituvaks omavaheliseks koostööks turueelise hoidmiseks, sest tihtipeale on neil laiem ligipääs erinevatele turuvõimalustele ning nende piiramisele teiste turul tegutsevate ettevõtete jaoks. Hetkeolukorras ei soosi ka riigipoolsed piirangud väikeettevõtjal konkureerimist ning on ka vaieldav, kas ja kuidas sellist lähenemist peaks rakendama. Autor on arvamusel, et eelnimetatud turutõkked on olulisel määral kujundamas tänast teraviljakasvatusega tegelevat sektorit ning on vaid esmased näited teraviljakasvatusega alustava ettevõtja turule sisenemisega ja seejärel sektoris püsimisega seotud raskustest.

Varasemaid põllumajanduse turutõkete seonduvat selgitavaid uurimusi leidub erinevaid. Kui aga otsida teraviljakasvatuse ettevõtlusele keskendunud uuringuid on valik tagasihoidlik. Autori hinnangul turutõkete vaatepunktist olulisemad Eesti põllumajandussektorit käsitlevate uurimuste tulemused ning uurimismeetodid on autori poolt järgnevalt välja toodud ning kirjeldatud Tabelis 3. Mitmed autori poolt välja toodud uuringutest on ka märkinud, et nende käsitletud teema näol on tegemist sügava probleemiga ning oluline on vastavaid probleeme tulevikus fookuse all hoida ning edasi uurida. Varasemate uuringute seotuse hindamisel käesolevas töös uuritava probleemiga toetus autor eelnevas teoreetilise tausta peatükis kirjeldatud turutõkete selgitustele. Koostatud tabelis on antud ülevaade alates 2018. aastast kuni 2024. aastani avalikustatud uurimustes, mis on olulisel määral käsitletud Eesti põllumajandussektoris tegutsevate ettevõtete jaoks tähtsal kohal asuvaid probleeme ning selgitatud uurimustes kasutatud peamisi uurimismeetodeid. Tabeli põhjal on võimalik näha, et Eesti põllumajandussektori turutõkete seonduvat analüüsid on eelistatud kasutada avalike andmebaaside materjale.

Tabel 3. Varasemad Eesti põllumajandussektori turutõketega seonduvad uuringud perioodil 2018-2024

Autorid	Aasta	Pealkiri	Peamine uurimismeetod
Aleksandrova, O., Azadi, H., Värnik, R., Nurmet, M., & Viira, A.-H.	2024	Põllumajandusettevõtete sissetulekute varieeruvuse tegurid: tõendid Eestist	FADN andmete Kvantitatiivne ökonomeetiline analüüs
Nurmet, M., & Omel, R.	2020	Majanduslik elujõulisus Eesti peretalude talude suuruse järgi	Alternatiivkulupõhine kvantitatiivne FADN andmete analüüs
Jürgenson, E., & Rasva, M.	2020	Põllumajanduslike maade muutuv struktuur ja koondumine Eestis ning võimalik oht maapiirkondadele	Erinevate andmebaaside andmete kvantitatiivne analüüs
Sapolaitè, V., Veveris, A., Volkov, A., Namiotko, V.	2019	Balti riikide põllumajandussektorite dünaamika: ühise põllumajanduspoliitika mõju ja tulevikuväljakutsed	EAA süsteemi ning erinevate andmeallikate seotud kvantitatiivne andmeanalüüs
Looga, J., Jürgenson, E., Sikk, K., Matveev, E., & Maasikamäe, S.	2018	Maa killustatud ja muud põllumajandusettevõtete tootlikkust määravad tegurid: Eesti näide	Kvantitatiivne andmebaaside andmete ökonomeetiline analüüs
Põldaru, R., Viira, A.-H., & Roots, J.	2018	Põllumaa kasutuse optimeerimine toidujulgeoleku tagamiseks Eestis	Lineaarse programmeerimise mudel

(Allikas: autori koostatud)

Mitmed toodud uuringutest põhinevad massandmete kvantitatiivsel analüüsimisel. Autori eesmärk aga on süveneda alustavate ettevõtete turutõketesse ning avalikes andmebaasides on alustavate teraviljakasvatusega tegelevate ettevõtete kohta uurimuse koostamiseks infot vähem. Autorile teadaolevalt on Eesti majandussektorite alustavate ettevõtete turutõkkeid uuritud vaid kahel korral. Varasemad Eesti alustavate ettevõtete turutõkete uurimused on kirjutatud 2016. aastal ehitussektorist (Säde, 2016) ja 2020. aastal puidusektorist. (Raba, 2020) Mõlemas uurimuses on andmete kogumiseks kasutatud küsitlust. Samuti on kasutatud küsitlust mitmete vanemate põllumajandussektori uurimuste koostamiseks.

Varasemates uurimustes on olulisel kohal olnud põllumajandussektoris mastaabieelistega seotud turutõkete kaudsem käsitlemine ning väikeettevõtete konkurentsivõime analüüsimine võrreldes suureettevõtetega. (vt tabel 4) Üks olulisemaid trende, mis kajastub mitme toodud uurimuse tulemustest on asjaolu, et sektor on koondumas suureettevõtete kätte ning väikeettevõtete mahajäämus suureettevõtete suhtes kasvab.

Tabel 4. Varasematest Eesti põllumajandusega seotud uuringutest kajastuvad turutõkked

Autorid	Aasta	Pealkiri	Artiklist kajastuvad tõkked
Aleksandrova, O., Azadi, H., Värnik, R., Nurmet, M., & Viira, A.-H.	2024	Põllumajandusettevõtete sissetulekute varieeruvuse tegurid: tõendid Eestist	Selgitab sissetulekute varieeruvusega seotud riske sektoris ning toetuste rolli. Suuremad ettevõtted on võimelised riske paremini hajutama. Käsitletakse mastaabieelistega seotud turutõkkeid, regulatiivseid tõkkeid ning kapitalivajadust
Nurmet, M., & Omel, R.	2020	Majanduslik elujõulisus Eesti peretalude talude suuruse järgi	Elujõuliste farmide osakaal vähenenud. Esinevad mastaabieelised ja kapitalivajadusega seotud tõkked
Jürgenson, E., & Rasva, M.	2020	Põllumajanduslike maade muutuv struktuur ja koondumine Eestis ning võimalik oht maapiirkondadele	Maa kasutamine on koondunud üha enam korporatiivsete organite kätte. Esinevad mastaabieelised ning kapitalivajadusega seotud tõkked
Sapolaitè, V., Veveris, A., Volkov, A., Namiotko, V.	2019	Balti riikide põllumajandussektorite dünaamika: ühise põllumajanduspoliitika mõju ja tulevikuväljakutsed	Käsitletud on peamiselt valitsuse regulatsioonidega seotud turutõkete käsitlust ehk ÜPP (ühine põllumajanduspoliitika) toetuste mõju konkurentsile. Samuti tulevad välja mastaabieelised (toetuste jaotumine suurte ja väikeste ettevõtete vahel).

(Allikas: autori koostatud)

Sektori suurettevõtete kätte koondumisest räägib esiteks Eesti üldine põllumajanduspidamise arvu kahanemine, mille kõrval aga pole põllumajanduses haritava maa pindala langenud (Jürgenson & Rasva, 2020). Teiseks on üldine sektori majanduslik elujõulisus ja tootlikus kasvanud. Ka see on loomulik sektori osakaalu suurettevõtte kätte liikumise näitaja, sest suurettevõtted on tihtipeale võimelised efektiivsemalt tootma ja seeläbi sektori üldist efektiivsustaset tõstma. (Nurmet & Omel, 2020) Väikeettevõtete vaatepunktist muutub konkureerimine järjest raskemaks.

Autor mainis eelnevalt, et Eesti põllumajandussektori uurimused on võrdlemisi vähe keskendunud probleemide analüüsimisele just turutõkke mõiste käsitlemise vaatepunktist ning tõepoolest ei keskenduta alustavate ettevõtete turutõkete välja selgitamisele. Olenemata sellest on varasemates töödes arvestatud mitmete tähelepanu väärivate teguritega, millele toetub ka antud töö autor Eesti teraviljakasvatuse valdkonna turutõkete selgitamisel. Näiteks selgitas lisaks eelnevalt käsitletud uurimustele Kirsipuu 2011. aasta uurimuses

pereettevõtlusega alustamisega seotud raskuskohti ning tõi välja suunitluse, kuidas saab alustavat ettevõtet toetada riik ning kus nimetatud toetust peamiselt tarvis võib olla. Samuti on käsitletud väiksemate farmide alustamisega kaasnevat takistusi ning antud ettevõtete majandusliku haavatavust ning teeb ettepanekuid täiendava toetuse suunamiseks.

Väikeettevõtlusele läbi maaomandi või -kasutuse piirangute võimaluse andmisest räägib ka tabelis toodud E. Jürgensoni ning M. Rasva 2020. aasta teadusartikkel. Suures pildis aga ei leidu artiklit, mis käsitleks Eesti teraviljakasvatuse alustava ettevõtte turutõkete olemust süvitsi.

Eesti teraviljakasvatusega tegelevate alustavate ettevõtete turutõkkeid on uuritud vähe. Sellest tulenevalt tutvustab autor valdkonda laiema haardega käsitletud uurimusi ja toob välja Eesti väliseid teraviljakasvatuse turutõkete seonduvat analüüsivaid töid. Mitmed sellised uuringud on keskendunud Aafrika riikidele. Sealsed käsitlused on kahtlemata olulised ja aktuaalsed, kuid autor on arvamisel, et antud bakalaureusetöö fookuspunkti arvestades jääb seal käsitletu liialt kaugeks. Võimalikult sarnase keskkonna analüüsimiseks suunas autor tähelepanu Euroopasse. Samuti arvestas autor ka Ameerika Ühendriikide päritolu akadeemiliste töödega. Enne artiklites kajastuvate turutõkete selgitamist annab autor esmalt ülevaate, millised olid peamised uurimustes kasutatud meetodid andmete kogumiseks või analüüsimiseks. Eestil põhinevate uurimustega sarnaselt oli ka järgnevas tabelis (vt tabel 5) käsitletud uurimustes enamjaolt tegemist avalikest andmebaasidest või läbi viidud küsitluse põhjal kogutud andmete kvantitatiivse analüüsimisega. Hinna konkurentsivõimet uurinud kvantitatiivse analüüsi läbi viimiseks koguti andmeid küsitlusega ning seejärel on kasutatud faktoranalüüsi, kus hüpoteeside testimine oli ANOVA ja t-testi põhine (Sudarevic et al., 2017). Krediidipiirangutele keskendunud uurimuses kasutatavate andmete selgitamiseks kasutati paneelanalüüsi ja põllumajanduslikele struktuurimuutustele keskendunud töös oli kasutatud MCI (multiplikatiivne konkurentsinteraktsioon) mudelit, mille abiga uuriti FADN ja FFS andmebaaside andmeid. (Key, 2022; Neuenfeldt et al., 2019) Analüüsitud uurimused selgitasid kõiki eelnevalt Eesti teraviljakasvatusega seotud uurimuste juures käsitletud alustavate ettevõtete turutõkkeid, aga lisandus ka täiendavate tõkete kajastus. Lisaks ka eelnevalt olulistele mastaabieelsete, kapitalivajadusega ning ressursside jaotumisega seotud turutõkete suurele kaalule oli igas uurimuses kajastuv turutõke seotud valitsuse regulatsioonidega ning sellest tulenevaga. Näiteks uurimuses „Krediidipiirangud ja alustavate põllumajandusettevõtete püsijäämine ja kasv” oli suur rõhk asjaolul, et alustaval ettevõtjal on keeruline laenu saada. Eriti oluliseks turutõkkeks muutis selle selgunud asjaolu, et laenu saanud ettevõtetel on laenu mitte võtnud alustava ettevõtjaga võrreldes kõrgem

ellujäämistõenäosus ja kasvuvõimekus 5 aastase perioodi vältel. (Key, 2022) Erinevad regulatsioonid on olulisel kohal olnud ka Eesti teraviljakasvatases. Alustavad ettevõtjad sõltuvad laenuvõimalustest ja toetustest.

Tabel 5. Varasemad põllumajandussektori turutõketega seonduvad uuringud perioodil 2017-2024

Autorid	Aasta	Pealkiri	Artiklist kajastuvad tõkked
Ma, W., Rahut Bahadur, D., Sonobe, T., Gong, B.	2024	Põllumajandustootjate sidumine turgudega: takistused, lahendused ja poliitikavalikud	Valitsuse regulatsioonid, teadmiste ja oskuste puudus, mastaabieelised
Key, N.	2022	Krediidi piirangud ja alustavate põllumajandusettevõtete püsijäämine ja kasv	Kapitalipuudus, väljumistõkked, ressursside jaotus, valitsuse regulatsioonid (alustaja laenu saamise keerukus)
Neuenfeldt, S., Gocht, A., Heckelei, T., Ciaian, P.	2019	Põllumajanduslike majapidamiste struktuuri muutuste selgitamine Euroopa põllumajanduses: uudne analüütiline raamistik	Kapitalipuudus, valitsuse regulatsioonid, ressursside jaotus
Pindado, E., Sánchez, M., Verstegen, J. A.A.M., Lans, T.	2018	Euroopa põllumajanduses uute tulijate seas ettevõtjate otsimine: inimkapitali ja sotsiaalse kapitali roll	teadmiste ja oskuste puudus, uue ettevõtja võimalused sõltuvad sotsiaalsest kapitalist ja inimkapitalist.
Sudarevic, T., Radojevic, P., Marjanovic, D., Dragas, R.	2017	Turundus- ja finantstakistused põllumajandus- ja toidukaupade ekspordis	Hinnakonkurents, valitsuse regulatsioonid, mastaabieelised

(Allikas: autori koostatud)

Kui laenuvõimaluste kasutamine muutub rangemaks, siis on alustavad ettevõtted sunnitud otsima alternatiivseid finantseerimisallikaid. Eelneva kohta on olulise selgituse toonud artikkel „Euroopa põllumajanduses uute tulijate seas ettevõtjate otsimine: inimkapitali ja sotsiaalse kapitali roll”. Artiklis on juhitud tähelepanu, et põllumajanduses on järjest kasvamas ettevõtja oskuste poole olulisus. Uurimuses on selgitatud, et uue ettevõtja võimalused põllumajandusvaldkonnas sõltuvad sotsiaalsest kapitalist ja

inimkapitalist. Tugevad suhtlusvõrgustikud suurendavad võimaluste leidmist ja on muutumas eduka alustava ettevõtte eelduseks. (Pindado et al., 2018) Teraviljakasvatases alustaval ettevõtjal võib tekkida teadmiste ja oskuste puudus.

Kokkuvõtvalt on autor seisukohal, et viimaste aastate põllumajandussektori turutõkkeid lähemalt uurivat tööd autori teada ei leidu ning varasemad uuringud ei keskendu piisavalt Eesti teraviljakasvatuse valdkonna alustavate ettevõtjate turutõkete uurimisele. Samas on erinevaid turutõkete lähenemisi, millele autori hinnangul tasub teraviljakasvatuse probleemsete kohtade analüüsimisel kindlasti tähelepanu pöörata ning mis aitavad edasisel uurimisel luua selgema direktsiooni, kuhu peamiselt on vaja tähelepanu suunata. Samuti tuleb arvesse võtta, et on majanduslik olukord muutub ettevõtluses kiiresti ning viimase 5 aasta jooksul on teraviljakasvatases alustamine keerulisemaks ning raskemini navigeeritavaks muutunud ning esile kerkivad uued probleemid ja ohud, varasemad uurimused aga on paljuski keskendunud varasema perioodi andmete põhisele analüüsile. Turutõkete selgitamisel on oluline teada teraviljakasvatuse rolli ja olemust Eesti majanduses. Valdonna eripära meeles pidades on võimalik täpsemalt läheneda teraviljakasvatases alustavat ettevõtet kimbutavatele probleemsetele kohtadele.

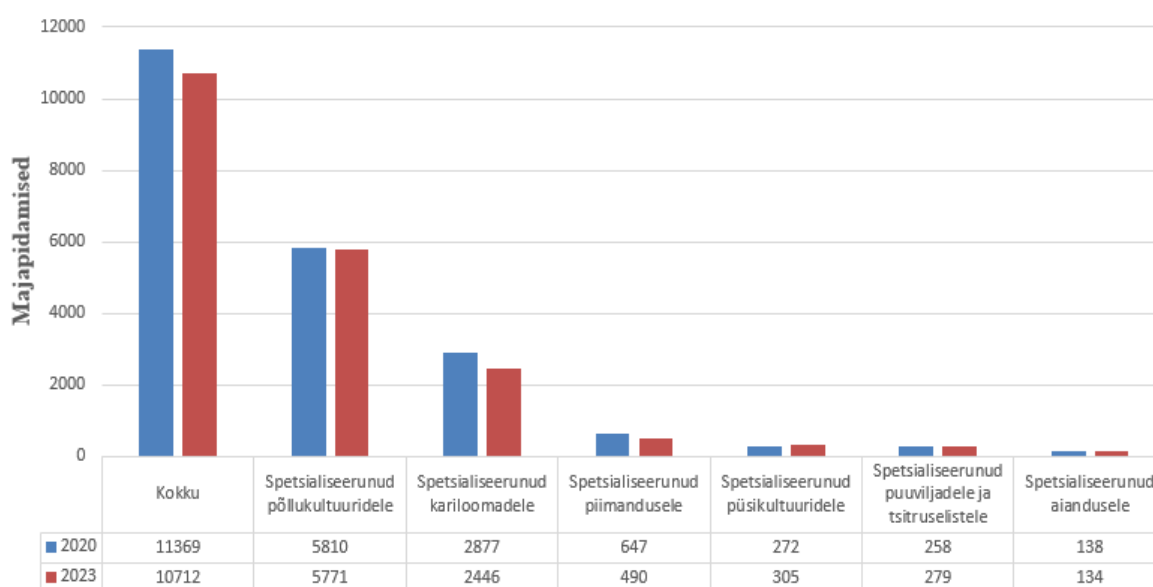
2. Alustav ettevõtte Eesti teraviljakasvatases

2.1. Teraviljakasvatuse roll Eesti põllumajandussektoris

Alljärgnevalt antakse ülevaade teraviljakasvatuse rollist Eesti põllumajandussektoris tervikuna ja selgitatakse ettevõtja positsiooni ning olulisust vastavas sektoris.

Teraviljakasvatuse rolli mõistmiseks on autori hinnangul oluline kaudselt selgitada ka põllumajandussektori terviklikku olemust. Põllumajanduses on ettevõtted tihti seotud mitme tegevusvaldkonnaga ning ka teraviljakasvatusele spetsialiseerunud tegelevad tihtipeale ka muude võimalustega. Seega annab autor esmalt võrdluseks põgusa ülevaate Eesti põllumajandussektori toimimisest ning seejärel lisandub teraviljakasvatuse sektori olukorra kirjeldus.

Eesti põllumajandussektori tegevusharud on võrdlemisi laialt jaotuvad. Sektoris tegeletakse nii taimekasvatusega, mahepõllundusega, loomakasvatusega, piimatoodete ning veel muude saaduste tootmise või kasvatamisega. Eesti põllumajandustoodangust ligi 50% moodustavad põllukultuurid, sellest omakorda veidi alla poole moodustab teravili. Teine tähtis osa sektorist on loomakasvatustoodang, mis ületab 40% piiri kogu põllutoodangust. 23% kogu toodangust moodustab aga piimatootmine. (European Commission. Directorate General for Economic and Financial Affairs., 2023) Samuti annab sektor ka oma panuse tööhõive täitmisel. Põllumajandussektoris töötas statistikaameti andmetel 2023. aastal 16 553 inimest. (PM54, s.a.)

Joonis 3. Eesti olulisemad põllumajanduslikud majapidamised/ettevõtted tootmistüübi põhjal (Allikas: autori koostatud, Statistikaameti andmete põhjal)

Euroopa Komisjoni kodulehelt leitava ÜPP (ühine põllumajanduspoliitika) strateegiakava alusel oli Eestis 2023. aasta seisuga ligi 11 300 põllumajandusettevõtet, nende keskmiseks suuruseks oli 87 hektarit ning 25% Eesti territooriumist oli põllumajandusmaa. (Eesti - Euroopa Komisjon, 2024) Statistikaameti andmeid kajastava joonise 3 põhjal on võimalik näha Eesti põllumajanduslike majapidamiste jaotuvust aastatel 2020 ja 2023. Kui 2020. aastal oli Eestis kokku 11 369 majapidamist, siis 2023. aastaks oli see kahanenud 10 712 majapidamiseni. Suur osa majapidamistest on spetsialiseerunud põlluharimisele ning olukord on olnud osakaalude suhtes aastate vältel võrdlemisi muutumatu.

Põllumajandusest ja teraviljakasvatusest rääkides ei saa mainimata jätta mahepõllumajanduse kasvavat rolli. Eestis kasutatavast põllumaast on mahepõllumajandusmaa kokku ligi 22%. (PM071, s.a.) See number on üks Euroopa kõrgemaid. Ligikaudu 24% mahepõllumajanduslikust maast on kasutusel teravilja kasvatuseks, kaks kolmandikku on kasutusel söödakultuuride ja püsirohumaadena. (Eestis on Euroopa üks mahedamaid põllumajandusi | Statistikaamet, s.a.) Arvatavasti aga mahepõllukasvatuse osakaal lähiajal märkimisväärselt ei tõuse, sest alates 2022. aastast on mahepõllundusmaa osakaalu kasv stagnenud või on mahepõllundusmaa osakaal isegi mõnevõrra kahanenud.

Töö peamine fookus on põllukultuuridele spetsialiseerunud ettevõtetel ning täpsemalt teraviljakasvatusega tegelevatel ettevõtetel. Põllukultuuridega hõivatute seas oli 2023. aastal 2324 teraviljakasvatusele keskendunud ettevõtet ning 3447 üldviljelusele spetsialiseerunud ettevõtet (vt tabel 6). Kui põllukultuuridele erialastunute üldarvukus ning üldviljelusele spetsialiseerunute arvukus on 2023. aastaks võrreldes 2020. aastaga veidi kahanenud, siis teraviljakasvatavate seas on aga märgata väikest kasvu. Teraviljakasvatusega tegelevaid ettevõtteid kokku oli statistikaameti andmetel 2023. aastal 3747.

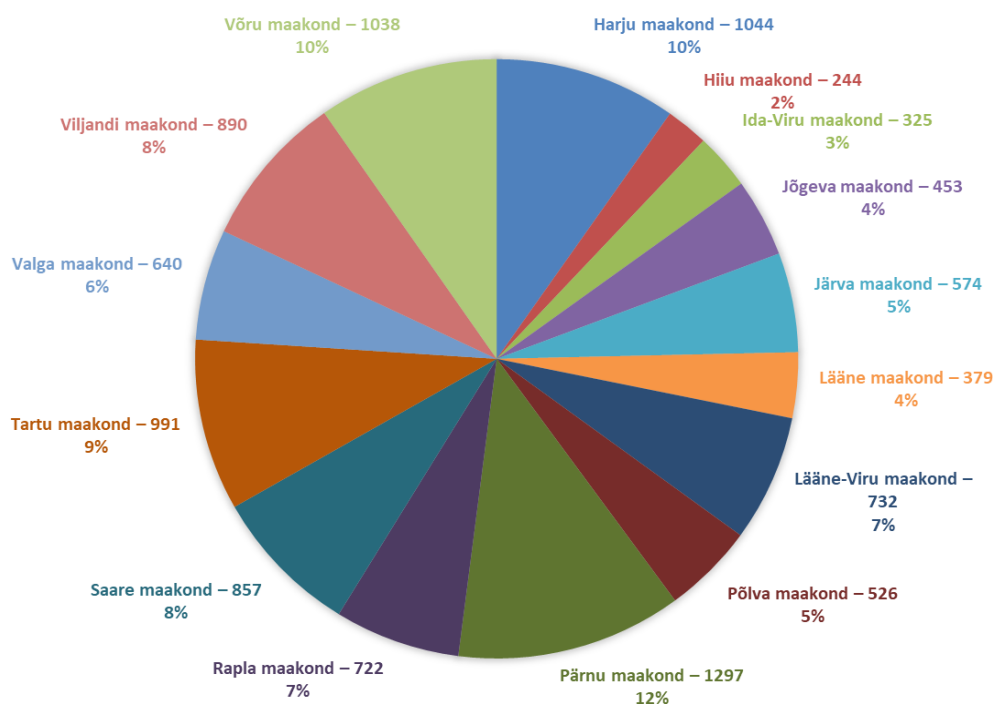
Tabel 6. Põllukultuuridele spetsialiseerunute ning teraviljakasvatusega tegelevate majapidamiste jagunemine

Teraviljakasvatusega hõivatud	2020	2023
Kõik teraviljakasvatusega seotud ettevõtted	4269	3747
Spetsialiseerunud teraviljakasvatusele	2187	2324
Spetsialiseerunud üldviljelusele	3623	3447

(Allikas: autori koostatud, Statistikaameti andmete põhjal)

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse teraviljakasvatusega tegelevate ettevõtetenä kõiki põllumajanduslike majapidamisi, mis on kirjas teraviljakasvatusega seotutena. See tähendab, et teraviljakasvatusega tegeleva ettevõttena on lisaks teraviljakasvatusele spetsialiseerunute arvestatud ka teraviljakasvatusega tegelevate üldviljelusele spetsialiseerunud ning segapõllumajandusega tegelevate ettevõteteaga.

Täpsema ülevaate põllumajanduslike majapidamiste geograafilisest paiknemisest annab joonis 4. Joonise põhjal võib järeldada, et põllumajandusega tegelemine on üle-eestiliselt võrdlemisi ühtlaselt jaotunud. Majapidamiste arvukuse poolest suurimad maakonnad on aga Pärnu (12%), Harju (10%) ja Võru maakond (10%).

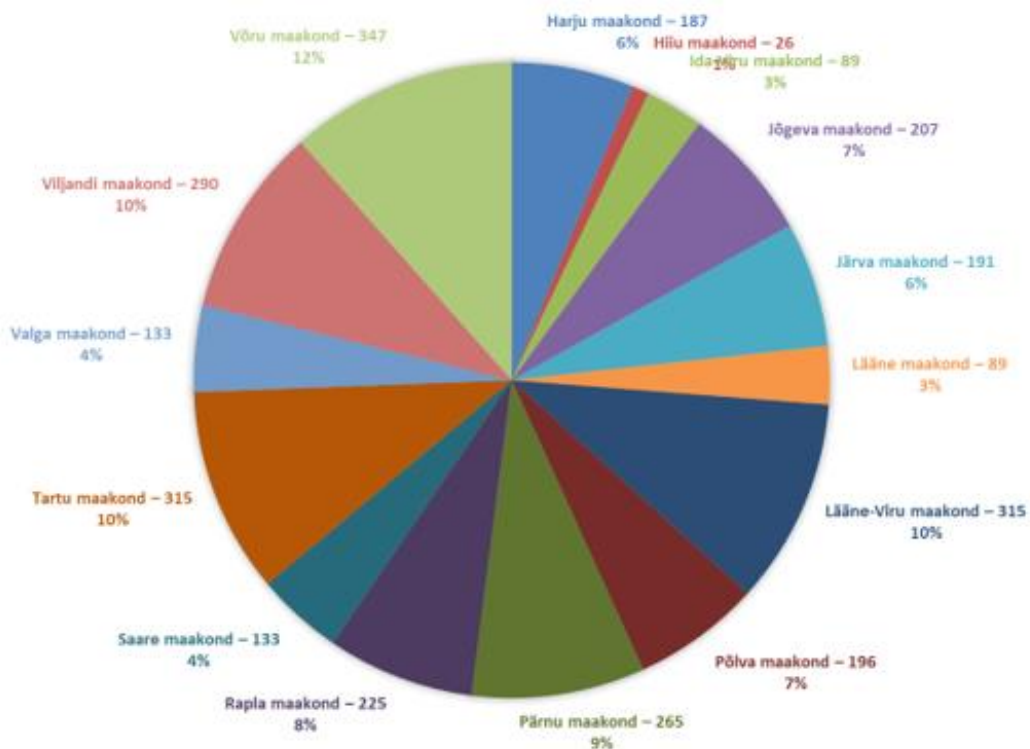
Joonis 4. Eesti põllumajanduslike majapidamiste jagunemine maakonniti, 2023
(Allikas: autori koostatud, Statistikaameti andmete põhjal)

Kui võrrelda põllumajanduslike majapidamiste maakondliku jagunemist 2023. aastal 2020. aastaga, siis ei ole maakondlikus ettevõtete koondumises oluliselt suuri muutusi aset leidnud. (PMS441, s.a.) Ettevõtete paiksus on antud sektori puhul ka loogiline ja eeldatav, sest ettevõtjad on seotud ostetud või renditava haritava maaga, mille ümber on nad rajanud ka tegevuseks vajaliku kapitali, sh masinad ning hooned masinate hoiustamiseks. Ümberpaiknemine oleks ettevõtja vaatepunktist üldjuhul igati kulukas ja ebaefektiivne.

Täpse maakonniti teraviljakasvatusega tegelejate arvu välja selgitamine on vaid Statistikaameti ja Eurostati andmete põhjal keeruline, küll aga on jaotuse koostamine võimalik PRIA andmete põhjal. Siinkohal on aga oluline märkida, et eelnevalt esitatud

Statistikaametis teraviljakasvatusega tegelevad ettevõtted on võrreldes PRIA-ga kaardistatud veidi erinevate parameetrite alusel ning seetõttu ei ole arvud päris üks ühele tõlgendatavad. PRIA andmetele põhineva maakondliku jaotuse puhul võib olla tegemist suurema ettevõtjate arvuga, sest PRIA puhul on arvestatud toetustaotlejatega, kelle hulgas on väikese pindalaga (kuigi ka toetuse taotlemiseks on miinimumhektari koguse nõue) ja ajutised tootjad ning neid ei pruugi statistikaameti andmestik kajastada. (*Registrid | PRIA, s.a.; Statistika | PRIA, s.a.*)

Kui teraviljakasvatusega tegelevaid ettevõtteid oli Statistikaameti andmetel 2023. aastal Eestis kokku 3747, siis maakondliku jaotuse analüüsimiseks on autor kasutanud PRIA teraviljakasvatuse pindalatoetuste taotlejate andmeid. Täpsemalt TVK (Tera- ja kaunvilja kasvatamise otsetoetus) taotlemise alusel, milleks on võimalik taotlus esitada kõigil, kes kasvatavad tera- ja kaunviljakultuure vähemalt 5 hektaril (*Tera- ja kaunvilja kasvatamise otsetoetus 2025 | PRIA, 2025*). See meetodika ei arvesta kõiki Eesti teraviljakasvatajaid, aga antud juhul on autori hinnangul tegemist maakondliku jaotuse andmete kogumiseks parima võimaliku meetodiga. Toetuse saamiseks saavad taotluse esitada ka kaunviljakultuure kasvatavad majapidamised, aga neid on võrreldes teraviljakasvatajatega niivõrd vähe, et neid sisse arvestades on kogutud andmed piisavalt esinduslikud teraviljakasvatajate maakondliku ligikaudse arvukuse hindamiseks. Vastavaid taotluse esitajaid oli Eestis 2023. aastal kokku umbes 2957 majapidamist ning 2025. aastal umbes 2865 majapidamist. (*Põllud | PRIA, s.a.*) Maakondlikult oli kõige enam teraviljakasvatusega tegelejaid 2023. aastal Võru(12%), Tartu(10%), Lääne-Viru(10%), Viljandi(10%) ja Pärnu maakonnas(9%).

Joonis 5. Eesti teraviljakasvatusega tegelevate majapidamiste jagunemine maakonniti TVK toetuse alused, 2023
(Allikas: autori koostatud, PRIA andmete põhjal)

Erinevad toetused on põllumajanduse ja teraviljakasvatusega tegelevate ettevõtete jaoks äärmiselt olulised olnud juba pikema perioodi vältel ning nende olulisus on viimase 5 aasta jooksul aga ka pikemas perspektiivis järjest kasvanud. Üks viimase 5 aasta märgatavamaid toetuste kasvamisi on toimunud 2025. aastal kui võrreldes eelneva 2024. aastaga on makstud ligikaudu 18,5% rohkem toetusi. Kokku on 2025 aastal toetusi makstud 396 miljonit eurot ning 345 miljonit ehk suur enamus sellest on läinud põllumajandusse. Kuigi arvuliselt olid toetused 2022. aastal kõrgemad kui kunagi varem, siis 2023. ja 2024. aastal oli toetuste kogusumma tegelikult kahanevas trendis, vastavalt - 6,7 % ja - 1,7 %. 2025. aastaks on aga toimunud järsk kasv. (*Toetused | PRIA, s.a.*) 2025. aasta on olnud põllumajandusele raske ning toetused on ettevõtete jaoks olnud olulisel kohal. Kui võrrelda põllumajandussektori ettevõtete tulu koos toetustega ning ilma toetuseta, siis lisaks selle, et toetused aitavad vältida kahjumlikku aastat tõstavad toetused ettevõtete võimekust teenida suuremat tulu (PÕLLUMAJANDUS, TOIT JA MAAELU Programm 2023–2026).

Optimaalne ei ole ka sektori väliskaubandusstrateegia. Eesti põllumajandussektori tootlikkuses on trend pigem kehvapoolsest töötlemisvõimekusest. Eesti puhul on tegemist teraviljade eksportijaga, samas aga töödeldud teraviljatooteid imporditakse rohkem. Hetkeseisuga on Eestis toodetud põllumajandussektori saadustele jäänud andmata piisavalt

täiendav lisandväärtus. Sektori tegevust kokkuvõtvalt eksporditakse üle kolmandiku Eesti põllumajandussaadustest andmata täiendavat lisandväärtust. (Valdkondlikud programmid | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, s.a.) Kauba vähese lisandväärtusega eksportimine tähendab iga aastast defitsiiti põllumajandussektori toodangult, mille arvelt oleks võimalik sektori arengusse panustada ning väikeettevõtlust toetada.

Eelnevalt käsitletu ning Eesti põllumajandus- ja teraviljasektori rolli ja olemuse aitab kokku võtta Eesti Maaeluministeeriumi arengukavas “Eesti põllumajandus ja toit 2030” toodud SWOT analüüs, kus on antud ülevaade Eesti põllumajandussektori tugevatest ja nõrkadest külgedest ning võimalustest ja ohtudest. Tugevustena on välja toodud olemasolevad piisavad ressursid, tehnoloogiline arengutase, tarbijate ustavus kodumaisetele toodetele, ekspordile orienteeritus toiduainetööstuses ning ELi keskmisest suurema maakasutusega põllumajandusettevõtted. (Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, 2020) Vaadates aga kirjeldatud nõrku külgi, ohtusid, sektori hetkelist toimimist ning trende leiab autor, et alustava ettevõtte vaatepunktist on toodud punktid kohati vastuolus. Näiteks kui tugevusena oli välja toodud, et sektoris on ELi keskmisest suurema maakasutusega põllumajandusettevõtted ja ühtlasi ka arenev väikeettevõtlus kohaliku toidu valmistamiseks, siis alustavale teraviljakasvatusega tegelevale ettevõttele mõeldes on autori arvates suurema maakasutusega põllumajandusettevõtted negatiivne märk, sest samaaegselt ettevõtete arvukus langeb. Autori kahtluse õigsuse täpsemaks hindamiseks on tarvis aga võrrelda täpsemaid andmeid.

Kuigi põllumajandussektoril on Eestis jätkuvalt tugev potentsiaal ja roll on oluline meeles pidada ohte, mille kogus on tänaseks vaid kasvanud. Nimetatud ohtude hulgas on näiteks vananev töötajaskond, vähene ligipääs kapitalile ja finantseerimisele, kliimamuutused, üleilmne poliitiline olukord ja sellest tulenevad muutused, ebastabiilne ja pidevalt muutuv majanduskeskkond ning maksupoliitika, kohalike eripärasid vähearvestav põllumajanduspoliitika. Need on peamised ohud, mis Eesti tänast põllumajandussektorit kimbutavad. Üks Eesti majanduse ja regionaalpoliitika vaatepunktist murettekitav suundumus on, et väikeettevõtete osakaal töös käsitletavas valdkonnas on langenud. Viimaste aastate faktoriks on üldisem Eesti ettevõtlusmaastiku kannatada saamine ja mõjutatus viimaste aastate keerulistest geopoliitilistest tingimustest (Vene-Ukraina sõda) ning pandeemiaperioodist põhjustatud raskusest.

Mainitud probleem on aga reaalsuses olnud aktuaalne ka juba keerulistest tingimustest varasemalt. Perioodil 2001-2016 vähenes Eestis põllumajandussektori majapidamiste arv kolmekordselt. Kasutatava põllumajandusmaa kogupind samas aga ei langenud vaid isegi

kasvas veidi. Seega suurenes keskmine põllumajandusmaa majapidamise kohta eelmainitud perioodil 16 hektarilt 60 hektarini ning 2016. aastaks omasid üle 400-hektarilised valdused 51% kogu Eesti põllumajandusmaast, mis on olnud märkimisväärne kasv. (Jürgenson & Rasva, 2020) Tulemust kinnitab ka 2020. aastal avaldatud uurimus “Eesti perefarmide majanduslik elujõulisus farmi suuruse põhjal“, kus kasutades alternatiivkulu teoorial baseeruvat lähenemist pöörati Eesti Põllumajanduse Raamatupidamise Andmete Võrgustiku andmete põhjal koostatud uuringus tähelepanu asjaolule, et kuigi Eesti talude majanduslik elujõudlus on veidi paranenud, siis elujõuliste talude osakaal on märgatavalt vähenenud. Talud segmenteeriti uurimuse koostamiseks eri suurusgruppidesse ning leiti, et põllumajandus on üha rohkem koondunud suurettevõtete ümber ja väiksemate talude osakaal on langenud. (Nurmet & Omel, 2020) Niisiis on näha, et väikeettevõtete osakaalu languse näol on tegemist juba pikalt kujunenud trendiga ning täna tulenevalt majandusliku keskkonna võrdlemisi järsu halvenemise tõttu järjest kiiremini kasvava muutusega. Väiksemate talude konkurentsivõimekus võrreldes suuremate taludega langeb aina rohkem ning väiksed talud on muutunud äärmiselt majanduslikult haavatavaks.

Väikeste talude konkurentsivõimekuse langus võrreldes suurte taludega on muutumas järjest murettekitavamaks, sest väiksematel taludel on sageli vähem ressursse, et investeerida teadusesse, tehnoloogiasse ja tootmisvõimekuse arendamisse. Seega mahajäämus kasvab. Lisaks tasub välja tuua, et mitmeid väiketalupidajad peavad tänases Eesti põllumajandussektoris ellu jäämiseks majapidamise kõrvalt tegema lisatööd. Sellele tulemusele jõuti ka 2011. aastal avalikustatud uuringus, kus selgitati, et kui suuremad põllumajanduslikud pereettevõtted saavad oma rahalise sissetuleku peamiselt oma põhitegevusest, siis väiksemate ettevõtete liikmetel (siinkohal on peamiselt mõeldud pereettevõtteid) on tihtipeale tarvilik oma jätkusuutlikkuse hoidmiseks teha tööd ka mõnel muul ametil. (Kirsipuu, 2011) Eelmainitud uuringust “Eesti perefarmide majanduslik elujõulisus farmi suuruse põhjal“ on teada, et sarnaselt peavad toimima sama tasandi ettevõtted ka praegu. (Nurmet & Omel, 2020) Kui aga varasematel aastatel oli võimalik lisatööga väiksemaid pereettevõtteid elus hoida, siis tänaseks on keskkond paljudele ettevõtetele liialt nõudlikuks muutunud ning järjest enamad väikeettevõtted on sunnitud ukse sulguma.

Samas aga ei jää see põllumaa kasutamata. Nende asemel jätkavad antud maa harimist jõukamad suurettevõtted. Eelväidetut kinnitavad ka uuringu “Muutused põllumajandusmaa kasutuses Eestis: võimalused stabiilseks maakasutuseks“ autorid, kelle sõnul lõpetavad suurema majandusliku surve all olevad väiksemad põllumajandustootjad ilma suurema riigi

toetuseta oma tegevuse ning halvimal juhul jäävad väiksema mastaabiga tootmisega tegelenud inimesed sissetulekuta ning riik peab hakkama maksma elatistoetust. (Jürgenson & Rasva, 2020) Suuremamahulise tootmise domineerimine, kuigi potentsiaalselt majanduslikult efektiivsem, tähendab omandi koondumist vähemate inimeste kätte. Tulemuseks on ebatasakaalukus ning sellega seotud sotsiaalne segadus maapiirkondade elus ning arengus ning see toob esile uusi lahendamist vajavaid küsimusi. Eestis puuduvad maaomandi või -kasutuse regulatsioonid, mis väldiksid liialt suure maa koondumist väheste kätte ning see kahjustab maapiirkondade arengut. (Jürgenson & Rasva, 2020)

Teraviljakasvatus on oluline osa põllumajanduse toodangust. Väiksemate ettevõtete arv sektoris on aga erinevate tegurite tulemusel langenud, mis sektori terviklikus pildis ei ole positiivne näitaja. Väiksemate ettevõtete konkurentsivõime on võrreldes suurete ettevõtetega languses.

2.2. Andmete kirjeldus ning metoodika valik

Käesolev alapeatükk selgitab lähemalt töös rakendatud metoodikat ning annab selgema ülevaate töö empiirilise osa koostamisel käsitletavast andmestikust. Samuti tutvustab peatükk teoreetilist lähtekohta empiirilises uurimuses ning selgitab koostatud küsimustiku struktuurivalikut ja valimit töö uurimisülesannete täitmiseks.

Esmane teraviljakasvatus tegevusvaldkonna alustavate ettevõtjate turutõkete temaga seotud materjaliga ning uurimismeetoditega tutvumine põhines eelmainitud varasematel uurimustel või akadeemilistel töödel. Kogutud informatsioon võimaldas autoril luua teoreetilise struktuuri, millele töö edasine empiiriline osa saab toetuda. Seejärel tutvus autor peamiselt Statistikaameti, Eurostati ning Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) avalike andmebaaside sisuga luues seeläbi selgem arusaam nii põllumajandussektori üldisemalt aga täpsemalt teraviljakasvatussektori olemust kirjeldavatest andmetest.

Kogutud andmete ja varasemalt läbi viidud uurimuste metoodika analüüsi põhjal otsustas autor, et antud töö eesmärgi ning uurimisülesannete parimaks võimalikuks teostamiseks ehk väikeettevõtetele minevikus, olevikus ning ka tulevikus aktuaalsete probleemide välja selgitamiseks ning uurimuse empiirilise osana koostab autor Eesti teraviljakasvatussektoris alustavate ettevõtjate hulgas struktureeritud küsimustiku, mille peamine raamistik on turule siseneva väikeettevõtja vaatepunktist probleeme tekitavate turutõkete välja selgitamine ning kajastamine. Seega oli autori eesmärk uurimuse empiirilise osa läbi viimisega selgitada välja, millised on alustavate ettevõtjate hinnangul turule

sisenemist (ja osaliselt ka väljumist) takistavad turutõkked ning millised neist mõjutavad Eesti teraviljakasvatuse sektoris alustavat ettevõtjat kõige enam.

Tulenevalt eelnevalt käsitletud teoreetilisest taustast ning sektori eripärast on töö empiirilises osas teraviljakasvatuse sektoris peamiselt käsitlemist vajavad turutõkkeallikad ühes vastavate käsitlustega jagatud alltoodud valdkondadeks (vt tabel 7). Töö koostamisel oli üks autori poolseid eeldusi, et teraviljakasvatusega tegeleva sektori näol on tegemist suures osas ettevõtlusega, kus keeruline on siseneda inimesel, kellel puudub eelnev perekondlik põllumajanduslik taust.

Tabel 7. Teraviljakasvatuse alustavate ettevõtete turutõkete olulisemad käsitlused

Valdkond	Selgitus
Teadmiste/oskuste ja informatsiooni puudus	Teraviljakasvatuse valdkonda sisenemine ning edukus on lisaks muudele faktoritele tugevalt mõjutatud ettevõtja oskustest ja teadmistest näiteks põlluharimises või ettevõtluses. Autor soovib välja selgitada, kui suurel määral mõjutab teadmiste, oskuste või informatsiooni puudus ettevõtjaid ning kas olemasolevad koolitused aitavad jalgu alla saada.
Kapitali-vajadus	Antud valdkonnas on autori soov välja selgitada, kui palju sõltuvad alustavad ettevõtjad olemasolevast kapitalist. Samuti uurib autor, milliseid võimalusi on kasutanud, kuidas on toime tulnud või plaanivad toime tulla ettevõtjad, kellel puudub piisav algkapital sektoris alustamiseks.
Mastaabi-eelised	Eelnevates peatükkides on nii teoreetiliselt osas kui ka sektori rolli selgitavas osas esile tulnud, et juba turul olivad omavad mitmeid eeliseid turule sisenejate ees. Samuti on teada, et põllu- ja teraviljakasvatuse sektoris on trend erinevate võimaluste koondumisest suuretegevõtete kätte. Autori eesmärk on välja selgitada, kui palju tunnetavad alustavad ettevõtjad suuremate ettevõtete eeliseisu ning sellest mõjutatust.
Valitsuse regulatsioonid	Teraviljakasvatuse puhul on valitsuse poolne poliitika peamiselt seotud erinevate toetuste välja jagamisega ning regulatsioonidega. Lisaks aga analüüsib autor veelkord teadmiste ja oskuste puuduse osas käsitletud erinevate koolituste vajadust. Autor soovib teada, kas ettevõtjad tunnevad, et koolitused päriselt aitavad või on need pigem kujunenud ettevõtjaid ajaliselt ja ka finantsiliselt piiravateks faktoriteks?
Väljumis-tõkked	Kuigi väljumistõkked on antud töö raames üldpildis tagaplaanil, siis on autori arvates siiski oluline neid ka sisenemistõkete analüüsimisel põgusalt käsitleda, sest turule sisenejad peavad tihtipeale arvestama ka tulevikus turult väljumise võimalustega ning kui turult väljumine on keeruline kasvab risk ka sisenemisel.

(Allikas: autori koostatud)

Teoreetilise tausta ja sektori omapära sidumisel selgitas autor välja oluliste perekondliku tausta puudumine võib esineda nii teadmiste ja oskuste puudulikkusena

aga ka näiteks piisava kapitali puudusena. Järgnevalt uurib autor mastaabeeelistega seotud turutõkkeid, et paremini mõista, kui oluliselt tunnetavad alustavad ettevõtjad suurettevõtete eelisseisu. Samuti on autor eelnevalt selgitanud regulatsioonide ja toetuste rolli sünteesimise olulisust alustava ettevõtja turule sisenemisel. Kõigile eelnevalt selgitatud turutakistustele lisavad riski väljumistõkkes küsimused, millele autor vastust otsib, tuli autoril järgnevalt otsustada, milliseks täpselt kujuneb sihtgrupp, kelle käest saadav info on esinduslik. Empiirilise uurimuse sihtgrupiks valis autor Eestis 2022.-2025. aastal registreeritud ettevõtted, kelle tegevusalaks oli Äriregistri EMTAK 2025 andmetel teraviljakasvatus või segapõllumajandus. Samuti kuulusid valimisse Teatmik.ee registris 2024. aasta 1. jaanuarist kuni 2025. aasta 31. märtsini registreeritud ettevõtted, kelle tegevusalaks oli märgitud teraviljakasvatus või segapõllumajandus. Andmete kogumise ning uurimuse koostamiseks kasutamise kooskõlastas autor ka eelnevalt mõlema registriga. Eelnevalt on autor maininud, et töö keskendub peamiselt just teraviljakasvatusega tegelevatele alustavatele ettevõtjatele. Parema ja suurema valimi koostamise eesmärgil otsustas autor kaasata ka segapõllumajandusega tegelevaid ettevõtteid, kes EMTAK definitsiooni kohaselt tegelevad tasakaalustatult nii taime- kui loomakasvatusega (PRIA, 2021). Ettevõtjatelt kogutud andmed on selguse huvides tegevusvaldkonna alusel sorteeritud ja eristatud.

Ettevõtjatelt andmete parimaks kogumise meetodiks oli autori hinnangul struktureeritud küsitlus. Autor otsustas kasutada just struktureeritud küsitlust, sest autori hinnangul varasemaid uurimusi vaadates on avatud küsimustega küsitlustel või intervjuude on vastanute osakaal tavaliselt väiksem. Samuti oleks erinevate ettevõtjatega intervjuu läbi viimine parasjagu suure ajalise kuluga. Autor eeldas, et vastamise lihtsustamine suurendab küsitlusele vastanute arvu ning seeläbi on suurem võimalus saada esinduslik valim. Autor leidis, et struktureeritud küsitlus täidab hästi eesmärgi ning annab autorile piisava vajaliku andmestiku töö eesmärgi ja uurimisülesannete saavutamiseks. Seetõttu olid kõik küsimustiku küsimused valikvastustega, kuid autor jättis enamuse küsimuste juurde ka avatud vastuse võimaluse. Sama võimalus oli ka lisaküsimusena olemas lõpus, et ettevõtjatel oleks võimalik oma vastuseid soovi korral täpsustada.

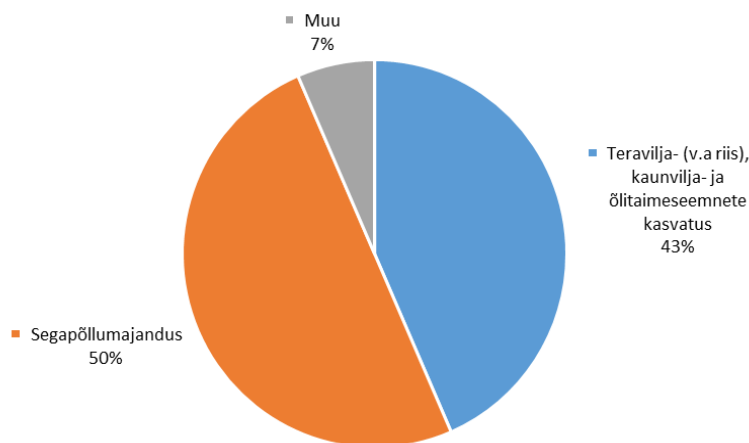
Küsitluses osalejad valiti varasemalt kirjeldatud parameetrite alusel registritest juhuslikult ning küsitlus saadeti 225-le ettevõttele. Saadetud kirjadest 8 puhul esines probleeme kirja kohale toimetamisega. Põhjuseks oli, et aadressi kas ei leitud, aadress ei saanud meile vastu võtta või oli postkast täis. Samuti teavitas üks kirja adressaatidest autorit, et ei tegele põllumajandusega. Ettevõtjateni jõudis saadetud kirjadest autori hinnangul seega 216. Esimesel korral edastati küsitlus ettevõtjatele 25. aprillil, mille tulemusel vastas

küsitlusele 25 ettevõtet. Meeldetuletusena saadeti küsitlus ettevõtjatele taas 29. aprillil, mille järgselt vastas küsitlusele veel 21 ettevõtjat ning kokku sai autor 46 täielikult vastatud ankeeti. Küsitlusele vastanute osakaaluks osutus seega 21,3%, mis on sarnasel tasemel või veidi madalam kui 5 autori poolt valitud põllumajanduse või turutõketega seotud uurimuse vastanute osakaalude keskmine (ligikaudu 28%). Autori hinnangul on antud valim piisavalt esinduslik vastajate arv, et selgitada välja olulisemad turutõkked.

Struktureeritud küsimustiku koostamisel arvestas autor nii teoorial põhinevat turutõkete käsitlust kui ka teraviljakasvatuse sektori eripärast tulenevaid omadusi. Eelnevas lõigus oli mainitud, et lisaks alustavatele teraviljakasvatusega tegelevatele ettevõtetele otsustas autor küsitlusesse kaasata ka ettevõtjaid, kelle peamiseks tegevusvaldkonnaks oli märgitud segapõllumajandus, aga kes tegelesid samaaegselt ka teraviljakasvatusega ning, et kogutud andmed on tegevusvaldkonna alusel eristatud. Andmete selgemaks mõistmiseks oli küsitluse sissejuhatavate küsimuste eesmärk vastanute täpsem kaardistamine tegevusvaldkonna, tegutsemisaja, tegutsemispiirkonna ning haritava maa suuruse põhjal.

Küsitluse alguses paluti vastajal täpsustada oma tegevusvaldkond (vt Lisa 1). Järgnevalt eristati küsimustikule vastanud ettevõtted tegutsemisaja alusel, et teha kindlaks, kuidas lühem või pikem sektoris tegutsemine mõjutab ettevõtjate hinnangut erinevate turutõkete suhtes. Ettevõtted jagati kuni 6 kuud tegutsejate, 7-12 kuud tegutsejate ja pikemalt kui aasta tegutsejate vahel. Lisaks palus autor vastanutel täpsustada oma tegutsemispiirkond ning kasutatav haritav põllumaa. Sellega küsitluses osalejate jaotus piirdus.

Küsitluses osalejaid oli kokku 46 (vt joonis 6). Vastanutest 20 olid teraviljakasvatusele spetsialiseerunud ning 23 tegeles segapõllumajandusega.

Joonis 6. Küsitlusele vastanute osakaal tegevusvaldkonna põhjal
(Allikas: Autori koostatud)

Vastanutest 3 valisid tegevusvaldkonnaks “muu”, neist 1 tegeles marja-ja köögiviljakasvatusega ning 1 hobi loomakasvatusega, 3. tegevusvaldkond on teadmata. Kuigi nende kaasamine ei mõjutaks tulemusi oluliselt, otsustas autor “muu” vastanud ettevõtjad tulemuste tõlgendamisel valimi esinduslikkuse huvides välja jätta. Kuigi valimisse on kaasatud ka teraviljakasvatusega kõrvalt tegelevad ettevõtted ehk segapõllumajandusega tegelevad ettevõtted, siis nende kolme vastaja puhul ei saa autor valimi esinduslikkuses kindel olla. Seega on valimis arvestatud 43 vastust.

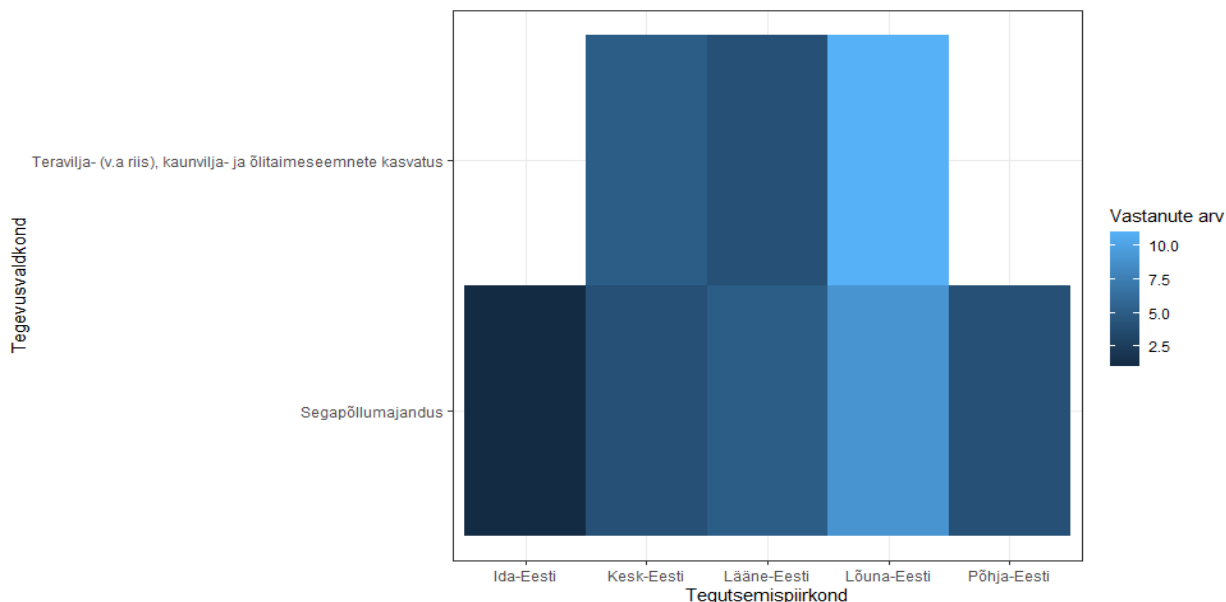
Järgnevalt koostas autor kokkuvõtva tabeli, kus on välja toodud ettevõtete tegutsemisaeg, tegutsemispiirkond ning haritav põllumaa hektarites (vt tabel 8). Suur enamus vastanutest on sektoris tegutsenud juba üle aasta. Kõige rohkem on esindatud Lõuna-Eesti ja mitmeid vastajaid on ka Kesk-Eestist ning Lääne-Eestist. Vähem on esindatud Ida-Eesti ja Põhja-Eesti. Enamus vastanutest harib põllumaad vahemikus 10 kuni 300 hektarit. Kaks vastanutest oli haritava põllumaa juures valinud vastuseks “muu”. Üks neist oli oma vastust täpsustanud ning täpsustava arvuna kirjutanud 2000. Teise vastanu puhul täpsustus puudub.

Tabel 8. Küsitlusele vastanute arv tegutsemisaja, tegutsemispiirkonna ning haritava põllumaa järgi

Ettevõtete tegutsemisaeg		Ettevõtete tegutsemispiirkond		Ettevõtete haritav põllumaa hektarites	
0-6 kuud	5	Lõuna-Eesti	20	Kuni 10 ha	4
7-12 kuud	9	Kesk-Eesti	9	10 kuni 100 ha	19
Üle aasta	29	Lääne-Eesti	9	100 kuni 300 ha	14
		Ida-Eesti	1	Üle 300 ha	4
		Põhja-Eesti	4	Muu	2

(Allikas: Autori koostatud)

Lisaks koostas autor vastuste geograafiliseks täpsustamiseks joonise, mille põhjal on võimalik täpsemalt hinnata, mis tegutsemispiirkonna vastajad millisesse tegevusvaldkonda jaotusid (vt joonis 7).

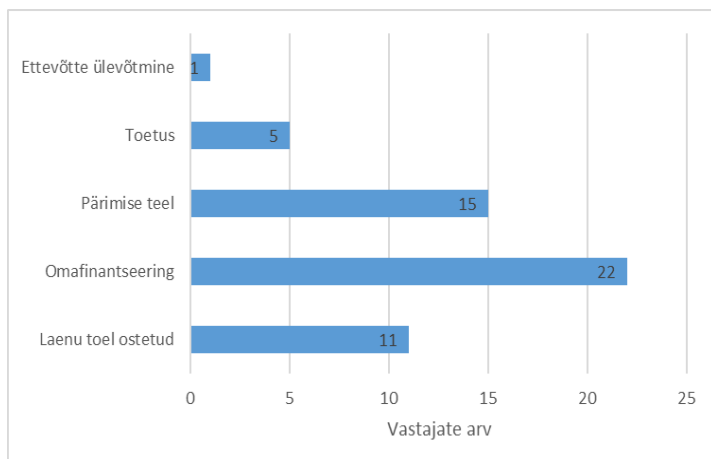
Joonis 7. Vastanute arvu jaotumine tegevusvaldkonna ja tegutsemispiirkonna alusel (Allikas: Autori koostatud)

Joonise abil on näha, et Lõuna-Eestist vastanute hulgas oli tugev esindus mõlemast tegevusvaldkonnast. Ka Kesk-Eesti ja Lääne-Eesti puhul olid mõlemad pooled esindatud. Ida-Eesti ning Põhja-Eesti vastanute puhul oli kõigi vastanute tegevusvaldkonnaks märgitud segapõllumajandus. Seega on antud empiiriline uurimus kõige esinduslikum just Lõuna-Eesti, Kesk-Eesti ja Lääne-Eesti piirkondade turutõkete selgitamisel.

2.3. Eesti teraviljakasvatuse ettevõtlusega alustamine

Järgnevas alapeatükis selgitab autor eelnevalt käsitletud teoreetilisele taustale toetuva empiirilise uurimuse läbi viidud Eesti põllumajandussektoris tegutsevate teraviljakasvatuse ning segapõllumajandusega hõivatutele suunatud struktureeritud küsitluse tulemusi. Nüüdseks on välja selgitatud ning kirjeldatud küsimustikule vastanud ettevõtete profiil. Töö tulemuste kirjeldamiseks toetub autor eelnevalt toodud turutõkete käsitlemisele ning selgitab küsitluse vastuste põhjal esile tulnud Eesti teraviljakasvatusega tegeleva sektori alustavate ettevõtete turutõkete olemust.

Teoreetilisest taustast tulenevalt oli teraviljakasvatusega tegelema asuva ettevõtte turutõkete vaatepunktist oluliseks teemaks kapitalivajadus. Seepärast oli autori esimene sisuline küsimus ettevõtlusega alustamisel kapitali soetamise kohta. Autor palus ettevõtjatel vastata, kas kapitali soetamisel kasutasid nad omafinantseeringut, pärisid vajaliku kapitali, pöördusid laenuvõimaluste poole või kasutasid mõnda muud võimalust (vt joonis 8).

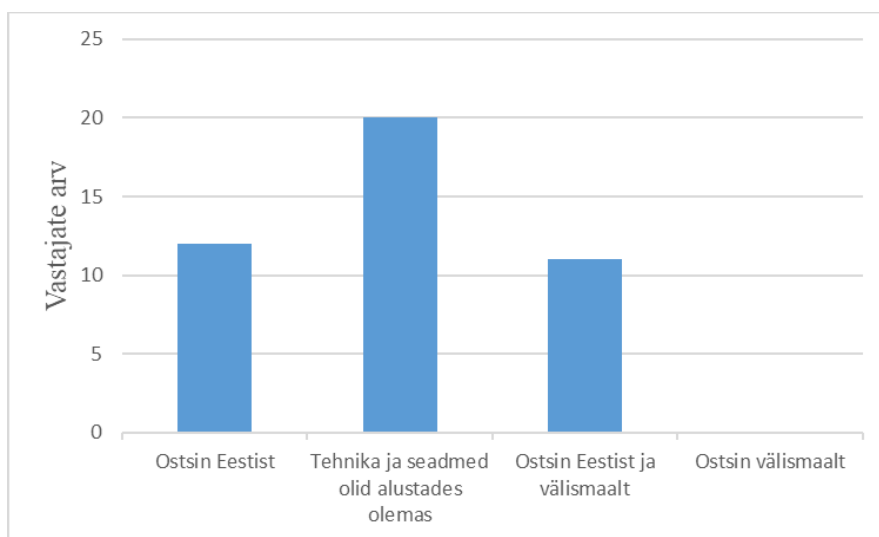
Joonis 8. Ettevõtjate kapitali soetamise viisid
(Allikas: Autori koostatud)

Üks ettevõtja ei pidanud piirduma ühe valikuga, soovi korral oli võimalik märkida, et nende puhul kehtivad kõik välja toodud võimalused. Selgus, et tulemused olid üsnagi mitmekesised. Leidus ettevõtjaid, kes olid märkinud vaid ühe väljapakutud variantidest, märkinud kaks või ka kõik kolm. Jooniselt (vt joonis 8) on näha, et omafinantseering on oluline suure osa ettevõtjate puhul. Selle märkis oluliseks 22 ettevõtjat. Samuti tuleb tabelist esile ka eeldus, et teraviljakasvatuse ettevõtlus on sageli seotud perekondliku tausta või juba olemasoleva põllumajandusliku ressursiga. Pärimise teel omandas kapitali 15 vastanut. Olulise meetmena olid ettevõtjad ära märkinud ka laenu toel ostmise (11) ning vastanud ettevõtjatest 5 olid välja toonud PRIA toetusvõimaluste kasutamise. Ühe ettevõtja poolt oli ka eraldi välja toodud ettevõtte ülevõtmine.

Laenu toel ostmise kõrval oli ettevõtjate hulgas välja toodud, et põllumajandusettevõtjana on keeruline alustaval ettevõttel pangast laenu saada. Ettevõtjad on olukorda selgitanud: *“Alustava ettevõttena enne esimese aasta majandusnäitajate puudumise tõttu võimatu saada laenu tegevuste kiiremaks käivitamiseks, ning alustava ettevõtja toetustena ilma isiklike vahendite laenamisetä toetuses planeeritud omafinantseeringuta vajavate tegevuste elluviimine oleks olnud võimatu. Teadaolevalt on see probleem päris suurel osal ehk kui raha ei ole siis olenemata äriidee tugevusest ettevõtlust ei ole võimalik alustadagi.”* (vt Lisa 1, küsimus 17) Laenu saamisega seotud mured on teraviljakasvatuse valdkonnas levinud: *“Alustaval ettevõttel oli väga raske laenu saada, pank keeldus isegi suurte tagatiste puhul laenu andmast.”* (vt Lisa 1, küsimus 10) Sarnaseid laenudega seotud avatud vastused olid ettevõtjate hulgas veel. Ettevõtjad on alustamiseks otsinud võimalusi läbi masinate või muu kapitali rentimise: *“Täpsustan, et alustava ettevõttena ettevõttel endal tehnikat ja seadmeid on minimaalselt. Toetun tegevuses peamiselt rendimasinatele. Tehnika*

hind on niivõrd kõrge, et alustajal on sisuliselt võimatu teravilja kasvatamiseks vajalikku tehnikat soetada“. Kui vaadata vastanuid, kes on kapitali soetamiseks kasutanud laenuvõimalust, siis tõepoolest ligikaudu 55% on tegutsenud üle aasta, ligikaudu 36% on tegutsenud 7-12 kuud ning vaid 9% on tegutsenud vähem kui 6 kuud. Seega ligikaudu 91% laenuvõimaluse kasutajatest on tegutsenud kauem kui 6 kuud. Siinkohal on oluline märkida, et uurimus ei ole täpsustanud laenu allikat, seega ei ole teada, kust täpselt laenu saadakse. Kokkuvõtvalt on teraviljakasvatusektoris alustamise oluliseks eelduseks kas kapitali eelnev omamine või võrgustiku kasutamine. Iseseisvalt alustamine on kapitali omandamise vaatepunktist äärmiselt keeruline protsess.

Alustamiseks vajaliku kapitali soetamisele järelküsimusena soovis autor teada, kas põllumajandustehnika ja -seadmete soetamisel piirduti Eesti turuga või otsiti ka muid võimalusi. (vt joonis 9) Selgus, et 46,5 % olid tehnika ja seadmed alustades olemas, 27,9% Ostis nii Eestist kui ka välismaalt ning 25,6% ostis kõik vajaliku Eestist. Ainult välismaa turgudele ei tuginenud ükski vastanud ettevõtjatest.

Joonis 9. Põllumajandustehnika ja -seadmete soetamine
(Allikas: Autori koostatud)

Siinkohal pidas autor oluliseks küsimust, kas ettevõtlusega alustamisel oldi samaaegselt hõivatud teises ka ettevõttes. Ettevõtjatest ligikaudu 60,5% vastas jaatavalt ning et on seda ka küsitlusele vastamise hetkel. 16,3% vastasid jah ning et olid hõivatud üle aasta peale ettevõtlusega alustamist ning 4,7% vastas jah ning oli hõivatud kuni 6 kuud peale ettevõtlusega alustamist. 18,6% vastanutest ütles, et ei olnud ettevõtlusega alustades samaaegselt palgatööline teises ettevõttes. Kokku vastas jaatavalt 81,5% ehk 35 43-st vastanust. Kirsipuu 2011. aasta uurimusest pereettevõtluse teemal kajastus samuti, et

alustavates ettevõtetes töötatakse tihti elatise teenimiseks ettevõtluse kõrvalt ka mujal. Vähemalt esialgu peab alustav ettevõtja otsima lisaks teraviljakasvatusele ka muid sissetulekuallikaid ning ettevõtjate tähelepanu on hajutatud.

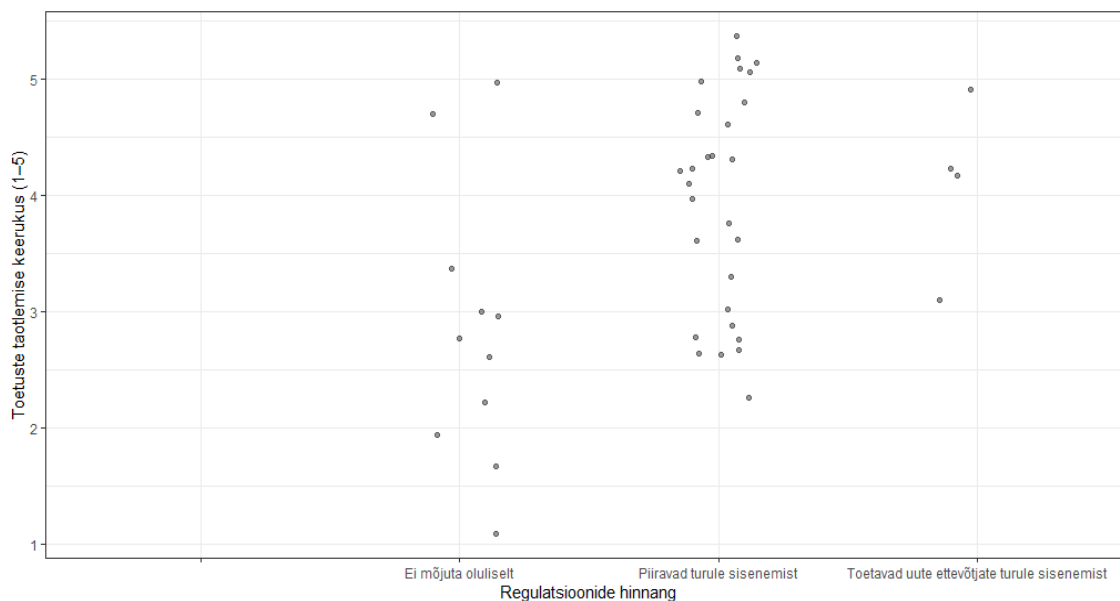
Kapitalivajadusega seotud küsimuste tulemuste esitamisel selgus, et paljude teraviljasektoris alustavate ettevõtjate jaoks on omafinantseerimise ning pärimise järel järgmised olulised esmaste ressursside allikad laenuvõimalused või toetused. Siinkohal on asjakohane käsitleda järgnevat turutõkete valdkonda ehk valitsuse regulatsioone. Antud turutõkke mõju selgitamiseks küsis autor ettevõtjate käest nende hinnangut põllumajandustoetuste taotlemise keerukuse suhtes ning ettevõtjate hinnangut erinevate põllumajandusektoriga seonduvatele riiklike regulatsioonidele.

Autor kaalus ka erinevate kohustuslike koolituste mõju hindamist. Peamine kahtlus oli, et kohustuslike koolituste läbimise nõue võib ettevõtjate tegevust piirata, sest võib puududa esialgne võimalus teatud ettevõtluse külgedega tegeleda ning tekib nõ alternatiivkulu. See tähendab, et ettevõtja oleks saanud valida mingi kindla tegevuse kasuks, mis aitaks tal jalgu alla saada, aga ta peab selle asemel oma aega teisi kulutama. Kuna aga antud teemat käsitlev küsimus oli autori poolt koostatud pigem teadmiste ja oskuste puudusega seotud turutõkete välja selgitamiseks, siis piirdub autor sellega, et vastus küsimusele, kas valdkonnas tegutsemiseks on ettevõtjad lisaks kohustuslikele koolitustele läbinud ka täiendavaid koolitusi sai suurel määral (76%) jaatava vastuse. Seega on koolituste mõju arvatavasti pigem positiivne ning ettevõtjaid toetav. Lisaks on koolituste läbimise protsess tänu tehnoloogia arengule muutunud järjest mugavamaks.

Tulles tagasi aga eelnevalt mainitud põllumajandustoetuste taotlemise keerukuse ning põllumajandusektoriga seonduvatele riiklike regulatsioonide juurde soovis autor ettevõtjatelt vastuseid kahele küsimusele. Esmalt palus autor hinnata põllumajandustoetuste taotlemise keerukust skaalal 1-5 (1 – ei ole keeruline, 5- väga keeruline). Väga keeruliseks ehk arvuga 5 hindas 27,9%, arvuga 4 hindas samuti 27,9%, arvuga 3 hindas 32,6%, arvuga 2 hindas 9,3% ning arvuga 1 ehk “ei ole keeruline” hindas 2,3% vastanutest. Kõige rohkem valiti skaalal arvu 3 ehk keskmist keerulisust ning üle 50% arvas, et toetuste taotlemine on keeruline.

Teine küsimus puudutas ettevõtjate üldist hinnangut riiklikele regulatsioonidele ning autor soovis teada kas ettevõtjate hinnangul regulatsioonid pigem toetavad või piiravad ettevõtjate turule sisenemist või ei mõjuta oluliselt. Vastanutest 65,1% leidis, et piiravad, 9,3% olid arvamusel, et toetavad ning 25,6% arvas, et ei mõjuta oluliselt. Autor kontrollis nende kahe küsimuse tulemuste seost hajuvusdiagrammiga (vt joonis 10) ning selgus, et kui

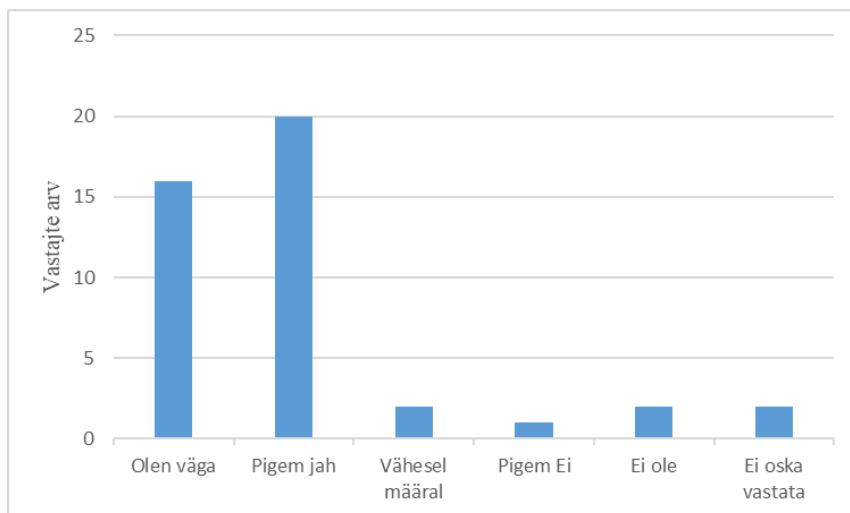
vastanud ettevõtja oli märkinud, et regulatsioonid piiravad turule sisenemist, siis olid nad üldjuhul ka toetuste taotlemise keerukust hinnanud keskmisest keerulisusest väga keeruliseni.

Joonis 10. Hajuvusdiagramm regulatsioonide ja toetuste taotlemise keerukuse vastustest (Allikas: Autori koostatud)

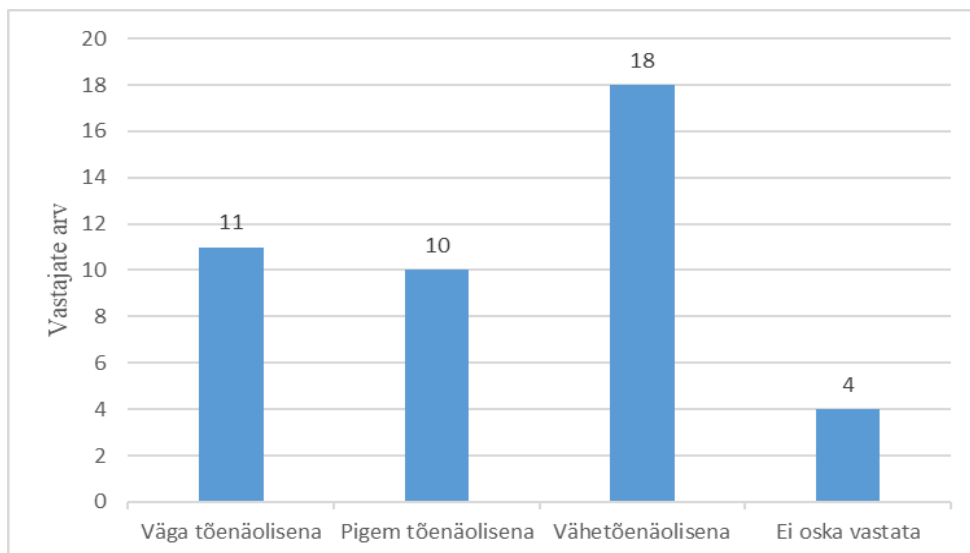
Pigem kõrgelt hindasid toetuste taotlemise keerukust ka ettevõtjad, kes leidsid, et regulatsioonid toetavad alustavat ettevõtjat. Toetustesse suhtutakse loomulikult positiivselt, aga toetuse saamise võimalust hinnatakse arvatavasti keerulisemaks. Kui ettevõtja oli märkinud, et regulatsioonid ei mõjuta oluliselt, siis üldiselt hinnati ka toetuste taotlemise keerukust madalamalt, kuigi olid ka erandid. Kruskal-Wallise test näitas statistiliselt olulist erinevust taotluse keerukuse hinnangutes erinevate regulatsioonihinnangute gruppide vahel. p -väärtuseks oli 0.02633, mis viitab asjaolule, et ettevõtjate hinnang toetuste keerukusele erineb sõltuvalt sellest, kuidas nad on hinnanud keskkonnanõuete rangust.

Mastaabieeliste olulisuse välja selgitamiseks uuris autor alustavatelt ettevõtjatelt, kas ning kui palju nad on tunnetanud suurettevõtete eelisseisu turul tegutsemisel. Jooniselt on näha (vt joonis 11), et suur enamus vastajatest on valinud variandi “Olen väga” või “Pigem nõus”. Ettevõtjad on seda teemat küsimustikus ka laiemalt avanud: “*Kui on alla 1000 ha maad, siis enam ei tasu Eestis põllumajandus ära.*”

Joonis 11. Suurettevõtete eeliseis väikeettevõtjate hinnangul
(Allikas: Autori koostatud)

Ettevõtete laienemise ja kasvamise vaatepunkti selgitamiseks küsis autor ettevõtjatelt, kui tõenäoliseks peetakse tulevikus tasulise tööjõu kasutamist, tasulise tööjõu osakaalu suurendamist või üldisema täiendava investeeringu tegemist ettevõtte tegevuse laiendamiseks. Kui vaadata tulemusi (vt joonis 12), siis mõlemad arvamuse pooled olid üsnagi võrdväärselt esindatud. Kui vähetõenäoliseks pidas tulevikus lisatööjõu kasutamist või täiendavate investeeringute tegemist 18 vastanut, siis “Pigem tõenäolisena” ja “Väga tõenäolisena” vastanuid oli kokku 21. Väikeettevõtete areng võib teraviljakasvatuse valdkonnas olla tihtipeale piiratud, sest tänasel majandusmaastikul ei ole tihtipeale ettevõtja huvides äritegevust laiendada. Alustava ettevõtja vaatepunktist on tegemist kuluka, ebaefektiivse ning riskantse otsusega. Näiteks ei tasu ettevõtte laienemiseks vajalike inimeste töölevõtmine ennast ära, sest kokkuvõttes ei jää ettevõtte toodangu pealt kasumisse. Samas aga on efektiivse tootmise punktini jõudmiseks ehk just tarvis teatud maani areneda, aga keeruline on hinnata või teada, kas risk tasub ennast ära.

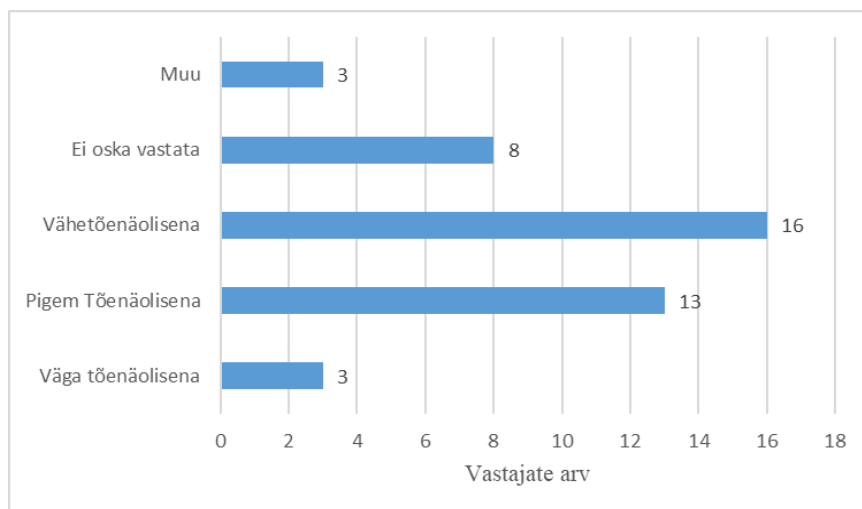

Joonis 12. Ettevõtjate hinnang tulevikus täiendava investeeringu tegemisele (Allikas: Autori koostatud)

Mõnikord on erinevates ettevõtlusvaldkondades ka alustava ettevõtjana võimalik saavutada turueelist läbi uute meetodite või tehnoloogia. Autor soovis ettevõtjatel teada, kui võimalikuks peetakse seda aga teraviljakasvatusega tegelevas valdkonnas alustava ettevõtjana. Vastanutest 11 ehk 25.6% arvas, et on võimalik ning 30 vastanut ehk 70% leidis, et ei ole võimalik. Kaks ettevõtjat valis vastuseks “Muu”, kellest üks ka täpsustas oma vastust: *“antud hetkel loob eelise massiefekt või nissitoode”* (vt Lisa, küsimus 11) Enamjaolt ollakse sektoris arvamusel, et teraviljakasvatuse valdkonnas uute meetodite või tehnoloogia kaudu eelise saavutamine valikus ei ole, mistõttu peab olema tugev arusaam valdkonna toimimisest, et vähendada mahajäämust või kasutades ettevõtjate endi sõnu: *“Peab olema väga tark ja osav erinevates valdkondades, et hakkama saada põllumajanduses.”*

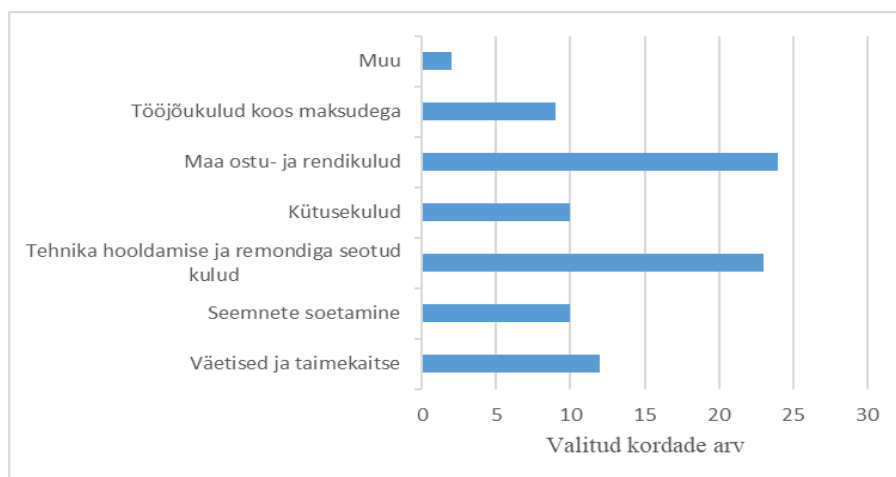
Ettevõtlusega alustamisel tuleb alati arvestada riskiga, et tootmine saab olema ebaefektiivne ja tulude ja kulude vaheline kasum on miinuspoolel. Risk on aga veelgi suurem sõltuvalt sellest, kui suur on lõpetamisel mõistlik väljumise võimalus. Väljumistõkete olulisuse hindamiseks teraviljakasvatuses küsis autor ettevõtjatel, kui reaalseks peetakse ettevõtluse lõpetamisel soetatud vara müümise võimalust eeldusel, et tagasi saadakse vähemalt enamus panustatud väärtusest. Vastanutest 3 oli arvamusel, et selline võimalus on väga tõenäoline, 13 uskus, et see on pigem tõenäoline ning 8 leidis, et ei oska hetkel vastata. Vastanutest 16 pidas nimetatud võimalust vähetõenäoliseks (vt joonis 13). Täiendavalt on ettevõtjate poolt lisatud: *“Kõik oleneb vara vanusest, tehnika hinnad langevad kiiresti, seega vähetõenäoline, et enamust panustatud rahast tagasi saaks”*. (vt Lisa 1, küsimus 7)

Ettevõtjate hinnang väljumistõketele oli võrdlemisi pooleks, mis on positiivsem tulemus, kui autor oli eeldanud.

Joonis 13. Ettevõtluse lõpetamisel soetatud vara müümise võimalus (Allikas: Autori koostatud)

Uurimuse kokkuvõtvaks osaks turutõkete olulisuse hinnangu võrdlemiseks palus autor ettevõtjatel vastata kahele küsimusele. Esimene küsimus oli peamiselt seotud kapitalivajaduse ning mastaabikuludega. Autor soovis teada, missuguste ettevõtlusega seotud kulude katmine on osutunud ettevõtjatele kõige keerulisemaks (vt joonis 14).

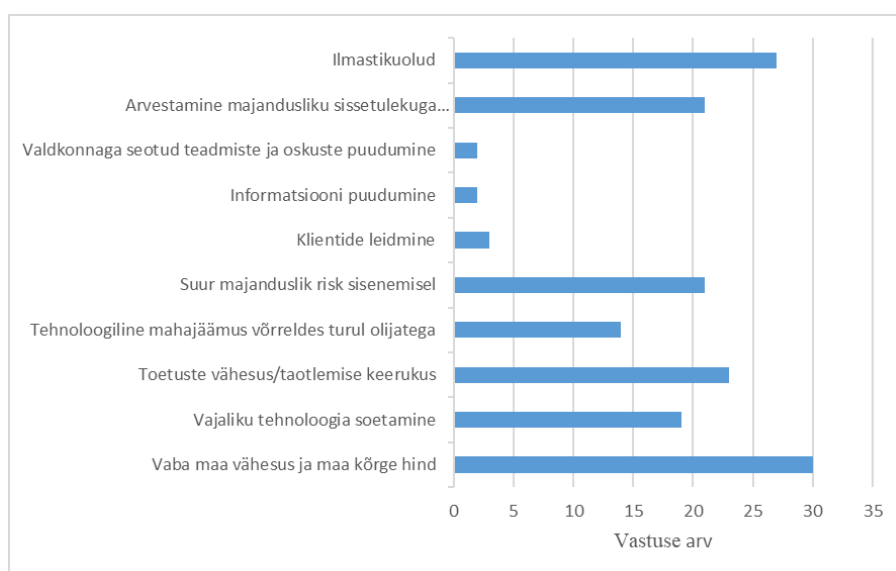

Joonis 14. Teraviljakasvatuse valdkonnaga seotud kulud (Allikas: Autori koostatud)

Kaks olulisemat kulu olid tehnika hooldamise ja remondiga seotud kulud ning maa ostu- ja rendikulud. Tuleb tõdeda, et peaaegu kõigi teravilja kasvatamisega seotud kulude kandmine on muutunud kallimaks. Ka need ettevõtted, kes juba on turul olnud ja osaliselt kapitali soetanud on keerulises seisus, sest püsikulud on järjest kallimad. Maa rendihinnad kasvavad,

kütusehinnad on tõusnud, tehnika remontimiseks vajalikud varuosad on kallimad, väetiste hinnad on kasvanud ja kasvamas. Samal ajal aga müüakse turul vilja sama hinnaga, mis tähendab, et varasema kasumini jõudmiseks peaks ettevõtete saagikus märkimisväärselt kasvama.

Eelnevalt on autor uurinud teraviljakasvatuse vaatepunktist olulisemate turutõkete individuaalset olulisust. Viimane käesolevas töös käsitletav küsimus aitab autoril välja selgitada, milliseid turutõkkeid vastanud ettevõtjad on kõige olulisemaks pidanud. Autori poolt on lisatud ka mõni teooriapõhisest käsitlusest kaugemale jääv vastusevariant, et arvestada, kui oluliseks ettevõtjad neid võrreldes teooriapõhiste turutõkete on pidanud.

Joonis 15. Olulisemad alustavate ettevõtjate turutõkked
(Allikas: Autori koostatud)

Oluliseks peeti enamusi pakutud turutõkkeid. Leidsid kolm pakutud probleemi, mis vastanud ettevõtjate hinnangul olid pigem mitte olulisel kohal. Ettevõtjad olid arvamusel, et probleemid ei ole informatsiooni puudumine, valdkonna teadmiste ja oskuste puudumine ning klientide leidmine. Viimase mitteoluliseks pidamine on ka mõistetav, teraviljakasvatuses ei müü põlluharija üksikhaaval klientidele vaid piisab paarist suuremast ostjast.

Tulemusi kokkuvõtvalt analüüsib autor, kas teoreetilise tausta põhjal valitud turutõkete käsitleused olid alustavate ettevõtete poolt küsitluses antud vastuste põhjal teraviljakasvatuses olulisel kohal või mitte. Järgnevas tabelis on selgitatud iga turutõkete valdkonna olulisemad tulemused.

Tabel 9. Teraviljakasvatuse alustavate ettevõtete turutõkete käsitlemise olulisus alustavate ettevõtjate hinnangul

Valdkond	Selgituse ja ettevõtjate vastuste seos
Teadmiste/oskuste ja informatsiooni puudus	Teadmiste/oskuste vaatepunktist oli ettevõtetel pigem puudus majanduslikest teadmistest ja oskustest kui põlluharimisega seotud oskustest, sest alustamiseks ja esimese tuluni jõudmiseks peab olema eelnev võrgustik või otsima loominguviisi võimalusi, sest kapitali hankimise ja muu alustamiseks oluliseni jõudmine on kallis ja kohati peaaegu, et võimatu. Ettevõtjad osalesid lisaks kohustuslikele koolitustele ka paljudel vabatahtlikel koolitustel.
Kapitalivajadus	Uuringu tulemustest selgus, et kapitalivajadus on üks olulisemaid ja keerulisemaid turutõkkeid, mida teraviljakasvatuse valdkonnas alustav ettevõtja ületama peab. Ettevõtjad leiavad erinevaid võimalusi kapitali omandamiseks, aga see on muutunud keerulisemaks ja kallimaks.
Mastaabieelised	Mastaabieelised olid koos kapitalivajadusega üks enim alustavate ettevõtjate poolt tunnetatud turutõke. See on ka võimendatud asjaolust, et alustava ettevõtjana turueelise saavutamise läbi uute meetodite või tehnoloogia on pigem madal. Kuna ettevõtluse laiendamine on teraviljakasvatuse kulukas ettevõtmine ja ei tähenda hetkeolukorras mõnda aega kasumi suurenemist on see üsna suur risk. Samas olid ettevõtjad tegevuse laiendamise suhtes oodatust positiivsemalt meelestatud.
Valitsuse regulatsioonid	Toetused on põllumajandussektoris pikalt olulisel kohal olnud ning paljud alustavad ettevõtjad tunnevad, et alustaval ettevõttel on keeruline saada piisavat toetust ettevõtlusega jätkamiseks. Ettevõtjad on olulise probleemina välja toonud maa vähesuse ja kõrge hinna, mis on kaudselt seotud valitsuse regulatsioonidega. Koolitustega seotud potentsiaalset negatiivset mõju autorite vastustest ei kajastunud.
Väljumistõkked	Ettevõtjate tunnetus teraviljakasvatuse väljumistõketest oli võrdlemisi sarnane. Oli ettevõtjaid, kes leidsid, et sektorist väljumine kandmata korvamatuid kahjusid on võimalik ja oli ka neid, kes seda kuigi reaalseks ei pidanud. Samas aga pidasid ettevõtjad majandusliku riski valdkonda sisenemisel oluliseks ning see on märk väljumistõketest.

(Allikas: autori koostatud)

Peamisteks turutõketeks osutusid kapitalivajadus, mastaabieelised ning valitsuse regulatsioonid. Peamised kapitali soetamise viisid olid omafinantseering ning pärimise teel soetamine. Kasutati ka laenuvõimalusi, aga ettevõtjad selgitasid, et laenu saamine on suurele osale alustavatele ettevõtetele keeruline. Samuti oli keeruline ka toetuste taotlemine. Paljud ettevõtjad olid teraviljakasvatusega tegelemise kõrvalt hõivatud ka teises ettevõttes. Suurettevõtete eeliseisu tunnetasid alustavad ettevõtted väga tugevalt. Olulisel kohal olid ka

väljumistõkked ja teadmiste/oskuste ja informatsiooni puudus, aga nende väljendumine oli küsitluse vastuste põhjal tagasihoidlikum. Küsitluse viimases avatud küsimuses oli ettevõtja poolt tehtud autorile soovitus põhjalikumalt käsitleda ületootmisega seotud mõjusid.

Kokkuvõte

Teraviljasektori näol on tegemist Eesti põllumajanduse olulise majandusliku panustajaga. Sektoril on roll riigi eelarve, tööhõive, piirkondliku arengu ning mitme muu valdkonna vaatepunktist. Suurel määral toetub teraviljakasvatusega tegelev sektor nagu ka mitmed teised sektorid ettevõtlusele. Täna Eestis teraviljakasvatuse majanduslikul maastikul on edukas ettevõtte toimimine aga järk-järgult raskenenud. Keeruline aeg on nii turul tegutsevatele, aga just turule sisenevatele ettevõtetele. Käesolevas töös käsitletud sektori turutõkked on mitmeti aluseks teraviljakasvatuses toimuvatele negatiivsetele arengutele, mille mõju omakorda on negatiivne põllumajandusele tervikuna.

Teemat on vähemal määral kajastanud ka varasemad uurimused ning mitmed esile toodud uurimustest on täheldanud murettekitavaid negatiivseid trende Eesti põllumajandusmaastikul. Teadustööd on juhtinud tähelepanu näiteks sektori koondumisest suurettevõtete kätte ning kasvavast väikeettevõtete mahajäämusest konkurentsivõimekuses. Kuigi suurettevõtluse osakaalu tõusmine pole antud hetkel negatiivselt mõjutanud sektori tootlikkust, siis selle varjus leiavad aset muud riiklikul tasemel olulise mõjuga negatiivsed arengud näiteks ääremaastumise näol. Samuti on võimalik, et pikemas perspektiivis tähendab konkurentsi langemine turu stagneerumist ka tootlikkuse näol. Käesoleva töö autori eesmärk on keskenduda teraviljakasvatuse turutõkete välja selgitamisele viimastel aastatel.

Turutõkked tähendavad peamiselt turul ettevõtete liikluse ning uue konkurentsi takistamisega seotud tegureid. Käesolevas uurimuses on põhiline rõhk teraviljakasvatuse sisenemistõkete käsitlemisel. Sisenemistõkked saab jagada struktuurseteks ning käitumuslikeks tõketeks. Struktuursete tõketena on silmas peetud kas riiklikult sätestatud või turu ülesehitusest tulenevaid tõkkeid. Strateegilised tõkked aga on tavaliselt kas riigipoolne vajaduspõhine sekkumine turu mõjutamiseks või turuosaliste teadlik tegevus turul eeliseisu hoidmiseks. Nii riiklike- kui eratõkete tasandil esineb Eestis konkurentsi piiravaid tegureid. Eestis puuduvad teraviljakasvatuses riiklikul tasemel piirangud, et soosida väikeettevõtlust, samas on paigas võrdlemisi ranged keskkonnanõuded, mis teevad väikeettevõtete elu kallimaks. Samuti on väikeettevõtete vaatepunktist murekohaks paigas olev toetuste jagamise süsteem, tehnoloogiline mahajäämus ettevõtete vahel ning eratõkete seadmine.

Bakalaureusetöö andmestiku ning metoodika valiku puhul toetus autor erinevatele avalikele infoallikatele ning andmebaasidele. Andmestiku koostamisel on toetunud Statistikaameti ja Eurostati andmetele, Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) andmetele, varasemates uurimustes kogutud materjalile, erinevates arengukavades kajastatud infole ning teistele aktuaalset infot kajastavatele allikatele. Bakalaureusetöö empiiriliseks osaks on autori koostatud Eesti teraviljakasvatuse alustavate ettevõtjate hulgas läbi viidud struktureeritud küsimustik. Küsimustik keskendus turule siseneva väikeettevõtja vaatepunktist probleeme tekitavate turutõkete välja selgitamisele ning kajastamisele. Bakalaureusetöös kajastatakse ka sektori üldisemat olemust, aga peamine eesmärk on selgitada lähemalt väikeettevõtete toimimist ning aidata tuvastada Eesti teraviljakasvatuse turutõkkeid.

Käesoleva töö tulemused näitavad, et Eesti teraviljakasvatuse alustavate ettevõtete olulisemad turutõkked on suur kapitalivajadus, suuremate ettevõtete mastaabieelised ja regulatsioonide ja toetustega seotud olukord. Peamisteks kapitali soetamise viisideks olid omafinantseering ning pärimise teel soetamine. Laenuvõimaluste kasutamine oli alustavatele ettevõtetele suuresti keeruline. Kuna teraviljakasvatuse uute meetodite või tehnoloogia läbi turueelise saavutamise võimalus madal, on ka suurettevõtete eeliseis võimendatud. Olulisel kohal olid ka väljumistõkked ning teadmise ja oskustega seotud turutõkked, aga nende väljendumine oli võrreldes eelmainituga tagasihoidlikum. Teemad, mis käesoleva bakalaureusetöö raames tahaplaanile jäid ning mida tulevikus tasub käsitleda on koolituste täpsema mõju hindamine ning samuti tasub uurida sektori ületootmise mõjusid.

Viidatud allikad

1. Aleksandrova, O., Azadi, H., Värnik, R., Nurmet, M., & Viira, A.-H. (2024). The Determinants of Farm Income Variability: Evidence From Estonia. *German Journal of Agricultural Economics*, 73(3). <https://doi.org/10.52825/gjae.v73i3.2549>
2. Caves, R. E., & Porter, M. E. (1977). From Entry Barriers to Mobility Barriers: Conjectural Decisions and Contrived Deterrence to New Competition*. *The Quarterly Journal of Economics*, 91(2), 241–261. <https://doi.org/10.2307/1885416>
3. Caves, Richard and Ghemawat, (1992)—Identifying Mobility Barriers. *Strategic Management Journal PDF | PDF*. (s.a.). Scribd. Salvestatud 15. jaanuar 2026, <https://www.scribd.com/document/446107922/Caves-Richard-and-Ghemawat-1992-Identifying-Mobility-Barriers-Strategic-Management-Journal-pdf>
4. Couto, A., & Barbosa, N. (2020). Barriers to entry: An empirical assessment of Portuguese firms' perceptions. *European Research on Management and Business Economics*, 26(2), 55–62. <https://doi.org/10.1016/j.iedeen.2020.02.002>
5. Demsetz, H. (1982). Barriers to Entry. *The American Economic Review*, 72(1), 47–57.
6. Eesti—Euroopa Komisjon. (2024, detsember 20). https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/estonia_et
7. Eesti põllumajandustootmine koondub suurettevõttesse | PRIA. (s.a.). Salvestatud 13. november 2024, <https://www.pria.ee/uudised/eesti-pollumajandustootmine-koondub-suurettevotetesse>
8. Eestis on Euroopa üks mahedamaid põllumajandusi | Statistikaamet. (s.a.). Salvestatud 5. oktoober 2025, <https://stat.ee/et/uudised/eestis-euroopa-uks-mahedamaid-pollumajandusi>
9. Eesti Vabariik. (2023). *Põllumajandus, toit ja maaelu programm 2023–2026*. Regionaal- ja Põllumajandusministeerium.
10. Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja. (2020). *Eesti põllumajandus ja toit 2030: Piima-, liha-, teravilja- ja aiandussektori ning nendega seotud töötleva tööstuse arengukava*

- 2020–2030: *Kokkuvõte* (kokkuvõte). Eesti Maaeluministeerium. https://epkk.ee/wp-content/uploads/2020/06/Pollumajandus-ja-toit-2030_arengukava_kokkuvote.pdf
10. European Commission. Directorate General for Economic and Financial Affairs. (2023). *2023 country report: Estonia*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2765/291714>
 11. Heflebower, R. B. (1957). Barriers to New Competition. *The American Economic Review*, 47(3), 363–371.
 12. Jürgenson, E., & Rasva, M. (2020). The Changing Structure and Concentration of Agricultural Land Holdings in Estonia and Possible Threat for Rural Areas. *Land*, 9(2), Article 2. <https://doi.org/10.3390/land9020041>
 13. Karakaya, F., & Stahl, M. J. (1989). Barriers to Entry and Market Entry Decisions in Consumer and Industrial Goods Markets. *Journal of Marketing*, 53(2), 80–91. <https://doi.org/10.2307/1251415>
 14. Key, N. (2022). Credit constraints and the survival and growth of beginning farms. *Agricultural Finance Review*, 82(3), 448–463. <https://doi.org/10.1108/AFR-04-2021-0050>
 15. Kirsipuu, M. (2011). *The Role of Family Business in Estonian Economy* (SSRN Scholarly Paper 1884164). Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=1884164>
 16. Kliimaministeerium. (2024). *Põllumajanduse ja kalanduse tulemusvaldkonna 2023. aasta aruanne* (kliimaministri käskkiri nr 1-2/24/256). <https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-06/P%C3%B5llumajanduse%20ja%20kalanduse%20tulemusvaldkonna%202023.a.%20aruanne.pdf>
 17. Krugman, P. (1992). *Geography and Trade*. MIT Press.
 18. Looga, J., Jürgenson, E., Sikk, K., Matveev, E., & Maasikamäe, S. (2018). Land fragmentation and other determinants of agricultural farm productivity: The case of

- Estonia. *Land Use Policy*, 79, 285–292.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.08.021>
19. Ma, W., Rahut, D. B., Sonobe, T., & Gong, B. (2024). Linking farmers to markets: Barriers, solutions, and policy options. *Economic Analysis and Policy*, 82, 1102–1112. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2024.05.005>
20. Marris, R. (1988). The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relations, Contracting. *The Economic Journal*, 98(389), 184–186.
<https://doi.org/10.2307/2233521>
21. Nahata, B., & Olson, D. O. (1989). On the Definition of Barriers to Entry. *Southern Economic Journal*, 56(1), 236–239. <https://doi.org/10.2307/1059070>
22. Neuenfeldt, S., Gocht, A., Heckeley, T., & Ciaian, P. (2019). Explaining farm structural change in the European agriculture: A novel analytical framework. *European Review of Agricultural Economics*, 46(5), 713–768. <https://doi.org/10.1093/erae/jby037>
23. Nurmet, M., & Omel, R. (2020). *Economic Viability by Farm Size of Estonian Family Farms* (SSRN Scholarly Paper 3709877). Social Science Research Network.
<https://papers.ssrn.com/abstract=3709877>
24. Pindado, E., Sánchez, M., Verstegen, J. A. A. M., & Lans, T. (2018). *Searching for the entrepreneurs among new entrants in European Agriculture: The role of human and social capital* (vdc.100085212582.0x000001). 77, 19–30.
<https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=e31fe8fc-c560-3238-b83f-9d667de6892f>
25. PM071: MAHEPÕLLUMAJANDUSKULTUURIDE KASVUPIND JA SAAK. (s.a.). PxWeb. Salvestatud 8. september 2025,
https://andmed.stat.ee:443/pxweb/et/stat/stat__majandus__pellumajandus__pellumajandussaaduste-tootmine__taimekasvatussaaduste-tootmine/PM071.px/
26. PM54: PÕLLUMAJANDUSTOODANG, VAHETARBIMINE, LISANDVÄÄRTUS, KAPITALI KOGUMAHUTUS VASTAVA AASTA ALUSHINDADES JA PÕLLUMAJANDUSE TÖÖJÕUD. (s.a.). PxWeb. Salvestatud 8. september 2025,

https://andmed.stat.ee:443/pxweb/et/stat/stat__majandus__pellumajandus__pellumajanduse-majanduslik-arvepidamine/PM54.px/

27. PMS441: PÕLLUMAJANDUSLIKUD MAJAPIDAMISED VALDAJA ÕIGUSLIKU VORMI JA MAAKONNA JÄRGI. (s.a.). PxWeb. Salvestatud 12. jaanuar 2026, https://andmed.stat.ee:443/pxweb/et/stat/stat__majandus__pellumajandus__pellumajanduslike-majapidamiste-struktuur__uldandmed/PMS441.px/
28. Porter, M. E. (2008). The Five Competitive Forces That Shape Strategy. *Harvard Business Review*.
29. PRIA. (2021). *EMTAK 2008 selgitavad märkused* [PDF]. Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet. https://www.pria.ee/sites/default/files/2021-06/EMTAK_2008%20%282%29.pdf
30. Põllud | PRIA. (s.a.). Salvestatud 12. detsember 2025, <https://www.pria.ee/infokeskus/statistika/pollud#kasvatatavad-kultuurid>
31. Põllumajandus | Statistikaamet. (2025, juuli 7). https://stat.ee/et/avastastatistikat/valdkonnad/pollumajandus-kalandus-ja-jahindus/pollumajandus_Regionaal-ja_Põllumajandusministeerium_avaldas_ulevaate_põllumajandusest,_kalandusest,_maaelust_ja_toiduainetetööstusest_2023._Aastal |
32. PRIA. (s.a.). Salvestatud 12. jaanuar 2026, <https://www.pria.ee/uudised/regionaal-ja-pollumajandusministeerium-avaldas-ulevaate-pollumajandusest-kalandusest>
33. Põldaru, R., Viira, A.-H., & Roots, J. (2018). Optimization of arable land use to guarantee food security in Estonia. *Agronomy Research*, 16(4), 1837–1853. <https://doi.org/10.15159/AR.18.161>
34. Registrid | PRIA. (s.a.). Salvestatud 3. detsember 2025, <https://www.pria.ee/registrid>
35. Raba, K. (2020). *Ettevõtlusega alustamisel kaasnevad turutõkked Eesti puidusektoris* [Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/67807>
36. SAPOLAITĚ, V., VEVERIS, A., VOLKOV, A., & NAMIOTKO, V. (2019). Dynamics in the Agricultural Sectors of the Baltic States: The Effects of the Common

- Agricultural Policy and Challenges for the Future. *Montenegrin Journal of Economics*, 15(4), 211–223. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-4.16>
37. Sudarevic, T., Radojevic, P., Marjanovic, D., & Dragas, R. (2017). *Marketing and financial barriers in agri-food exporting* (vdc.100092212726.0x000001). 119(3), 613–624. <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=66a7c3eb-2146-384e-b801-697e29a33433>
38. Säde, E. (2016). *Turutõkked ettevõtluse alustamisel Eesti ehitussektoris* [Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/52637>
39. *Statistika | PRIA*. (s.a.). Salvestatud 3. detsember 2025, <https://www.pria.ee/infokeskus/statistika>
40. Tirole, J. (1988). *The Theory of Industrial Organization*. MIT Press.
41. Tirole, J. (2014). *Market power and regulation*.
42. Toimetused. (2024, veebruar 15). Põllumajandustootjate esindusorganisatsioonid pöördusid Vabariigi Valitsuse poole. EPKK. <https://epkk.ee/poordumine/>
43. Verdin, P. J., & Williamson, P. J. (1993). *From barriers to entry to barriers to survival* (INSEAD Working Paper). INSEAD. https://flora.insead.edu/fichiersti_wp/Inseadwp1992/92-21.pdf
44. *Tera- ja kaunvilja kasvatamise otsetoetus 2025 | PRIA*. (2025, märts 17). <https://www.pria.ee/toetused/tera-ja-kaunvilja-kasvatamise-otsetoetus-2025>
45. *Toetused | PRIA*. (s.a.). Salvestatud 6. detsember 2025, <https://www.pria.ee/infokeskus/statistika/toetused#valjamakstud-toetused-2024-ja-2025>
46. *Valdkondlikud programmid | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium*. (s.a.). Salvestatud 3. jaanuar 2026, <https://www.agri.ee/valdkondlikud-programmid>

LISA 1
KÜSIMUSTIK

Tere!

Olen Tartu Ülikooli Majandusteaduskonna 3. aasta tudeng Kaur Kadaja ning uurin oma lõputöös Eesti põllumajandussektoris (peamiselt teraviljakasvatus ja segapõllumajandus) alustavate ettevõtete turutõkkeid. Valim koosneb alates 2024. aasta algusest Äriregistris või Teatmik.ee andmestikus registreeritud ettevõtetest. Palun Teil täita küsimustik, mille täitmiseks kulub ligikaudu 10 minutit. Küsimustik koosneb valikvastustega küsimustest, soovi korral on võimalik osade küsimuste puhul mõtteid laiemalt avada. Küsimustiku vastuseid töödeldakse anonüümselt. Küsimustik on leitav antud aadressil:

Palun küsimustele vastata hiljemalt 1. mail.

Küsimustest palun anda teada e-maili aadressil: kaur.kadaja92@gmail.com

Täna Teid oma panuse eest!

1. Palun märkige oma tegevusvaldkond.

- a. Teravilja- (v.a riis), kaunvilja- ja õlitaimeseemnete kasvatus
- b. Segapõllumajandus
- c. Muu (Palun täpsustada)

2. Kui kaua on Teie ettevõtte tegutsenud?

- a. 0-6 kuud
- b. 7-12 kuud
- c. Üle aasta

3. Palun märkige ettevõtte tegutsemispiirkond.

- a. Põhja-Eesti

- b. Ida-Eesti
- c. Lääne-Eesti
- d. Kesk-Eesti
- e. Lõuna-Eesti

4. Palun märkige ettevõtte kasutatav haritav põllumaa hektarites

- a) Kuni 10 ha
- b) 10 kuni 100 ha
- c) 100 kuni 300 ha
- d) Üle 300 ha
- e) Muu (Palun täpsustada)

5. Kuidas soetasite ettevõttega alustamisel tegevuseks vajaliku kapitali?

- a. Laenu toel ostetud
- b. Omafinantseering
- b. Pärimise teel
- c. Muu (palun täpsustage)

6. Kas vajaliku põllumajandustehnika ja -seadmete soetamisel piirdusite Eesti turu pakutavate võimalustega või otsisite võimalusi välismaalt

- 1. Ostin Eestist
- 2. Ostin välismaalt
- 3. Ostin Eestist ja välismaalt
- 4. Tehnika ja seadmed olid alustades olemas

7. Ettevõtluse lõppemisel või lõpetamisel kui reaalsena näete soetatud vara müümise võimalust eeldusel, et saaksite vähemalt enamuse panustatud väärtusest tagasi.

- a. Väga tõenäolisena
- b. Pigem tõenäolisena
- c. Vähetõenäolisena
- d. Ei oska vastata
- e. Muu (Palun täpsustage)

8. Kas olete valdkonnas tegutsemiseks lisaks kohustuslikele koolitustele läbinud täiendavaid koolitusi?

- a. Jah
- b. Ei

9. Kas olete tunnetanud suuremate ettevõtete eelisseisu turul tegutsemisel?

- a. Olen väga
- b. Pigem jah
- c. Vähesel määral
- c. Ei ole
- d. Pigem ei
- e. Ei oska vastata

10. Märkige olulisemad takistused, mida olete tajunud sektoris ettevõtlusega alustamisel.

- a. Vaba maa vähesus ja maa kõrge hind
- b. Vajaliku tehnoloogia soetamine
- c. Toetuste vähesus/taotlemise keerukus
- d. Tehnoloogiline mahajäämus võrreldes turul olijatega
- e. Suur majanduslik risk sisenemisel

- f. Klientide leidmine
- g. Informatsiooni puudumine
- d. Valdkonnaga seotud teadmiste ja oskuste puudumine
- h. Arvestamine majandusliku sissetulekuga turuhindade/toodangu hindade kõikumise tõttu
- i. Ilmastikuolud
- j. Muu (Palun täpsustage)

11. Kas Teie arvates on sektoris võimalik alustava ettevõttena saavutada turueelist läbi uute meetodite või tehnoloogia (innovatsiooni) kasutuselevõtu?

- a. Jah
- b. Ei
- c. Muu (palun täpsustage)

12. Kui tõenäoliselt peate tulevikus tasulise tööjõu kasutamist või tasulise tööjõu osakaalu suurendamist või üldisemalt täiendava investeeringu tegemist ettevõtte tegevuse laiendamiseks?

- a. Väga tõenäolisena
- b. Pigem tõenäolisena
- c. Vähetõenäolisena
- d. Ei oska vastata

13. Kui keeruliseks hindate põllumajandustoetuste taotlemist? (skaalal 1-5, 1 – ei ole keeruline, 5- väga keeruline)

- a. 1
- b. 2

c. 3

d. 4

e. 5

14. Kas Teie arvates riiklikud regulatsioonid (nt keskkonnanõuded, toetuste süsteem) pigem:

a. Toetavad uute ettevõtjate turule sisenemist

b. Piiravad turule sisenemist

c. Ei mõjuta oluliselt

15. Missuguste ettevõtlusega seotud kulude katmine on osutunud Teile kõige keerulisemaks

a. Väetised ja taimekaitse

b. Seemnete soetamine

c. Tehnika hooldamise ja remondiga seotud kulud

d. Kütusekulud

e. Maa ostu ja rendi kulud

f. Tööjõukulud koos maksudega

f. Muu (Palun täpsustage)

16. Kas olite ettevõtlusega alustamisel samaaegselt palgatöoline teises ettevõttes? Kui jah, siis kui pikalt?

a. Ei

b. Jah, kuni 6 kuud

c. Jah, üle aasta

d. Jah, olen ka praegu

17. Kui tunnete, et midagi olulist oli küsimustikus käsitlemata, võite lisada selle alljärgnevasse lahtrisse

Summary

THE MARKET BARRIERS FOR STARTING FIRMS IN CEREAL PRODUCTION IN THE ESTONIAN AGRICULTURAL SECTOR

Kaur Kadaja

The agricultural sector has had a long lasting role in the Estonian economy. Historically, the sector has fulfilled and still continues to fulfill an important role in contributing to the state budget, employment or in ensuring food safety. Crop production plays a significant role in Estonian agriculture with cereal production being the main crop sector. To a large extent, the cereal production sector, like many others in Estonia, relies on entrepreneurship. In the Estonian cereal production sector today it has become increasingly difficult to start a business and remain viable. The conditions are difficult for both firms already operating in the market and, in particular, those entering the market. For more efficient economic functioning, it is important that competitive opportunities remain as equal as possible so starting firms can also play a role. The sustainability and further development of the sector depends largely on these new firms contributing.

The aim of this bachelor's thesis is to identify the primary market barriers faced by starting firms in Estonian cereal production. To structure the thesis, the author has prepared both a theoretical and an empirical section. In the theoretical part the author reviews previous academic literature explaining market barriers and thus defines the concept of market barriers as used in this theses. In addition, the autor analyses the results and methodologies of previous studies related to market barriers in agriculture and cereal production. The empirical section analyses the role of the Estonian cereal production in the current Estonian economy. The share and functioning of the cereal production branch are explained, as well as the content of existing and future strategy program of the state institutions related to cereal production. The empirical part of the theses is based on a structured survey conducted among entrepreneurs starting out in Estonian cereal production. The survey focused on identifying and describing market barriers that create problems from the prespective of small firms entering the market.

Market barriers primarily refer to factors that restrict the movement of firms within a market and hinder the entry of new competition. This study focuses primarily on entry barriers in cereal production. Entry barriers can be divided into structural and behavioural barriers. Structural barriers refer to obstacles arising either from state regulation or from the structure of the market itself. Strategic barriers, on the other hand, typically involve either

state intervention to influence the market or the deliberate actions of market participants to maintain a dominant position. Factors restricting competition can arise at both the state and private levels. In Estonian cereal production, there are no real restrictions by the state aimed at promoting smaller scale entrepreneurship. However, relatively strict environmental requirements are in place, which can increase operating costs for small firms. From the perspective of small enterprises, concerns also include existing subsidy allocation system, technological disparities between firms and issues related to private barriers.

The results of this thesis indicate that the most significant market barriers for starting firms in the Estonian cereal production are high capital requirements, economies of scale enjoyed by larger firms and issues related to regulation and subsidies. The main means of acquiring capital were self-financing and inheritance. Access to loan financing proved largely difficult for starting firms. As the potential to gain a competitive advantage through new methods or technologies in cereal production is limited, the advantageous position of large enterprises is further reinforced. Exit barriers together with knowledge related and skill related barriers were also significant. Their impact was still more modest compared to the barriers mentioned before. Related topics that would deserve further detailed research in the future include assessing the precise impact of courses and examining the effects of overproduction in the sector.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kaur Kadaja

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Eesti põllumajandussektoris alustavate ettevõtete turutõkked teraviljakasvatases,

mille juhendaja on Diana Eerma,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi ADA kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi ADA kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kaur Kadaja

15.01.2026